

De Europese Unie en mensenrechten in China

De effectiviteit van het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China tussen
1989 en 2008

Nicky van der Voort

3108902

Masterscriptie GIB

Universiteit Utrecht

n.vandervoort@students.uu.nl

Scriptiebegeleider: Dr. P.A.M. Malcontent

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Vraagstelling	5
China: bewonderenswaardig of dreiging?	7
1. China en mensenrechten.....	10
1.1 China vanaf 1800 tot 1989	10
1.2 De huidige mensenrechtensituatie in China	13
1.3 Traditie en verleden in de perceptie en positie van mensenrechten in China	14
1.4 De Volksrepubliek China als stabiel systeem	15
1.5 Conclusie	17
2. Het Europees mensenrechtenbeleid.....	18
2.1 Het algemene mensenrechtenbeleid van de EU	18
2.2 Het externe mensenrechtenbeleid met zijn prioriteiten	20
2.3 De uitvoering van het externe Europese mensenrechtenbeleid.....	23
2.4 Het beleid met betrekking tot China	24
2.5 Conclusie	27
3. Het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China in de praktijk	28
3.1 Algemeen	28
3.2 Case study één: De vervolging van de Falun Gong	29
3.2.1 De reactie van de Europese Raad via de mensenrechtendialoog met China en via de VN-Mensenrechtenraad	32
3.3 Case study twee: Tibet tussen 1989 en 2008.....	38
3.3.1 De reactie van de Europese Raad via de mensenrechtendialoog met China en via de VN-Mensenrechtenraad	43
3.4 Conclusie	48
4. De effectiviteit van het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China.....	49
4.1 De bereidheid tot actie.....	49
4.1.1 Interne cohesie.....	51
4.2 Is er sprake van een beleidsverandering in China?	53
4.2.1 Consistentie en geloofwaardigheid	54
4.3 Conclusie	58
Conclusie	60
Appendix	64
Bibliografie.....	65

Inleiding

Op 3 juni 1989 verzamelden studenten en arbeiders zich op het Plein van de Hemelse Vrede in China. Ze voerden een vreedzaam protest voor democratisering in China.¹ Toen de avond viel, arriveerden duizenden soldaten en een aantal tanks in Beijing. De betogers werden door de Chinese regering gewaarschuwd het plein te verlaten en naar huis te gaan. Een deel van de demonstranten verliet hierop het plein. De tanks en soldaten waren op weg naar het Plein van de Hemelse Vrede en schoten daarbij verschillende burgers dood.² Om 3 uur 's nachts kregen de betogers een laatste kans om het plein te verlaten. In de vroege ochtend betraden de soldaten en de tanks het Plein van de Hemelse Vrede en werd het vuur geopend op de demonstranten. Ook in nabijgelegen straten werd geschoten op burgers. In de middag van 4 juni 1989 was het geweld voorbij en hadden de troepen van de Chinese regering de overwinning behaald.³

Deze gebeurtenis vormt geen uitzondering. Mensenrechten werden en worden veelvuldig geschonden in de Volksrepubliek China (PRC). De communistische staat is berucht om het plegen van grootschalige schendingen als moord, fysieke en geestelijke marteling, beperking van vrijheid van meningsuiting en vervolging van etnische en religieuze groepen zoals de Tibetanen, de Oeigoeren en de Falun Gong.⁴

Sinds 1989 heeft de Chinese regering een aantal vorderingen gemaakt op het gebied van mensenrechten. Zo heeft ze het Internationaal Convenant voor Burger- en Politieke Rechten (ICCPR) ondertekend en heeft ze het Internationaal Convenant voor Economische, Sociale en Culturele Rechten (ICESCR) getekend en geratificeerd.⁵ Daarnaast werkt de Chinese regering meer samen met de Hoge Commissaris voor Mensenrechten van de Verenigde Naties (VN).

De Chinese regering accepteert *officieel* de universaliteit van mensenrechten zoals deze bij de VN uiteen is gezet.⁶ In de praktijk blijft de Chinese regering mensenrechten echter zien als een interne aangelegenheid en verzet ze zich bijvoorbeeld in de VN tegen initiatieven

¹ A. Langley, *Tiananmen Square. Massacre crushes China's democracy movement* (Mankato 2009) 8-17.

² Ibidem, 8-17.

³ Ibidem, 8-17.

⁴ Amnesty International, 'China', <http://www.amnesty.org/en/region/china> (22-03-2011). De Falun Gong is een spirituele beweging die is gericht op cultivatie van lichaam en geest. Veel mensen in China voelen zich ertoe aangetrokken vanwege rapporten over wonderbaarlijke genezingen die zouden worden bewerkstelligd bij de Falun Gong. Voor meer informatie zie: L. Hongzhi, *Falun Gong* (zp 2001) of M.H. Chang, *Falun Gong: the end of days* (New Haven 2004).

⁵ House of Lords, *Stars and Dragons, The EU and China. 7th report of session 2009-2010* (zp 2010) 103.

⁶ J.T. Dreyer, *China's political system. Modernization and tradition* (New York zevende editie 2010) 161 en R. Balme, 'The European Union, China and human rights', in: Zaki Laïdi (ed.), *EU foreign policy in a globalized world. Normative power and social preferences* (Oxon 2008) 141-173, 150.

die zich richten op het verbeteren van de mensenrechtensituatie in bepaalde gebieden.⁷

Inmenging van andere actoren met de status en ontwikkeling van mensenrechten wordt door de Chinese regering dan ook gezien als een inbreuk op de soevereiniteit.⁸ Volgens haar heeft iedere staat haar eigen visie op mensenrechten, met wortels in de historische achtergrond en tradities van het land.⁹

Verschillende actoren proberen via diverse kanalen en middelen de Chinese mensenrechtenpolitiek te beïnvloeden. Eén van deze spelers is de Europese Unie (EU), die mensenrechten al jarenlang hoog in het vaandel heeft staan.¹⁰ De EU probeert hier voornamelijk sinds het einde van de Koude Oorlog en het drama op het Plein van de Hemelse Vrede in 1989 invloed op uit te oefenen.¹¹ Sinds 1995 houden vertegenwoordigers van de Chinese regering en de EU elk half jaar een mensenrechtendialoog.¹² De EU wil via dit kanaal op een constructieve manier de Chinese regering ertoe bewegen haar mensenrechtensituatie te verbeteren. Het andere medium dat de EU na 1989 gebruikt om invloed uit te oefenen is de VN-Mensenrechtencommissie, en sinds 2006 de opvolger van de ervan: de VN-Mensenrechtenraad.

Eén van de belangrijkste doelen is om marteling uit te bannen. Daarnaast (mede)financiert de EU projecten in China die gericht zijn op zaken zoals de verbetering van economische rechten van burgers. De Europese Raad (intergouvernementeel) en de Europese Commissie (supranationaal) zijn beide betrokken in het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. De Europese Raad heeft echter de meeste bevoegdheden en heeft daardoor de grootste rol op dit gebied. Het buitenlands beleid van de EU is voornamelijk een intergouvernementele aangelegenheid.¹³ Hoewel het Europees Parlement interesse heeft in een rol op het gebied van mensenrechten, is deze beperkt tot het aannemen van resoluties.¹⁴

Ondanks pogingen van de EU (en van andere actoren) om de mensenrechtensituatie in China te beïnvloeden en het tekenen van de convenanten door de Volksrepubliek (en

⁷ P. Baehr, M. Castermans-Holleman en F. Grünfeld, *Human rights in the foreign policy of the Netherlands* (Antwerpen 2002) 172.

⁸ Ibidem, 151.

⁹ Ibidem, 151.

¹⁰ Andere actoren zijn de individuele lidstaten van de EU, de VN en NGO's zoals Human Rights Watch en Amnesty International.

¹¹ Het leger opende bij deze demonstratie het vuur op de demonstranten. Schattingen over het dodenaantal variëren tussen de honderden en de duizenden slachtoffers.

K.E. Smith, *European Union foreign policy in a changing world* (Cambridge, tweede editie 2009) 111-112 en Baehr e.a., *Human rights in the foreign policy of the Netherlands*, 150-151.

¹² Externe Dienst EU, 'EU-China human rights dialogue', http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm (26-02-2011).

¹³ Ibidem.

¹⁴ J. Donnelly, *International human rights* (Oxford tweede editie 1998) 70-71.

ratificering van één), wordt een groot aantal Chinezen nog steeds slachtoffer van geweld, marteling, moord en beperkingen op hun vrijheid van meningsuiting en religie.¹⁵

Vraagstelling

Het doel van deze scriptie is om te onderzoeken hoe effectief het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China was tussen 1989 en 2008. Ik richt me hierbij op twee kanalen: de EU-China mensenrechtendialoog en de EU in de VN-Mensenrechtenraad en voor 2006 de Mensenrechtencommissie, omdat deze kanalen hoofdzakelijk worden gebruikt door de EU om het mensenrechtenbeleid van China te beïnvloeden.

Onder China versta ik het Chinese binnenland en Tibet omdat deze regio door de EU vaak in één adem wordt genoemd met China. De Chinese regering ziet Tibet bovendien als deel van China. Taiwan laat ik buiten beschouwing ook al volgt de EU een *One China* beleid waarin Taiwan niet als soevereine staat wordt erkend. China begaat namelijk geen mensenrechtenschendingen in Taiwan en dus is het niet noodzakelijk om Taiwan te bespreken met betrekking tot mensenrechtenschendingen in China.¹⁶

Ik heb gekozen voor de periode 1989-2008 omdat in 1989 het drama op het Plein van de Hemelse Vrede plaatsvond en er vanaf toen stevige internationale aandacht kwam voor mensenrechtenschendingen in China.¹⁷ Ik heb als einde van de periode voor 2008 gekozen omdat toen een opstand plaatsvond in Tibet die werd neergeslagen door de Chinese regering, en omdat in dat jaar de Olympische Spelen in Beijing werden gehouden. In de aanloop hiertoe werd hevige kritiek geuit op het mensenrechtenbeleid van de Volksrepubliek China.¹⁸

Om de vraagstelling te beantwoorden wordt in het eerste hoofdstuk gekeken naar het China voor de communistische overname in 1949 en het China erna. Vervolgens wordt onderzocht hoe China omgaat met mensenrechten in het binnenland en worden een aantal factoren besproken die invloed kunnen hebben op de huidige Chinese perceptie van mensenrechten. In het tweede hoofdstuk komen het algemene en het specifieke mensenrechtenbeleid van de EU aan bod. Alleen het beleid van de Europese Raad wordt behandeld via de mensenrechtendialoog met China en via de VN-Mensenrechtencommissie/-raad. Het Europees Parlement wordt buiten beschouwing gelaten omdat de bevoegdheden van deze instelling op het terrein van mensenrechten in China zeer beperkt zijn. De Europese

¹⁵ Amnesty International, 'China', <http://www.amnesty.org/en/region/china> (25-03-2011).

¹⁶ Externe Dienst EU, 'EU-China human rights dialogue', http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm (26-02-2011).

¹⁷ J. Hillebrand, *The EU and China. The impact of EU policy on the human rights situation in the People's Republic of China* (Norderstedt 2008) 6.

¹⁸ Dreyer, *China's political system*, 322.

Commissie laat ik eveneens buiten beschouwing omdat het leeuwendeel van het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China in handen is van de Europese Raad binnen het kader van het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid.

In hoofdstuk 3 wordt onderzocht wat het beleid in de praktijk inhoudt door middel van het verrichten van twee *case studies*: de vervolging van de Falun Gong tussen 1996 en 2008 en de onderdrukking van Tibet tussen 1989 en 2008. Hierbinnen wordt geconstateerd welke schendingen er werden begaan en wordt gekeken hoe de Europese Raad heeft geprobeerd het beleid van de Chinese regering te beïnvloeden via de Europese mensenrechtendialoog met China en via de VN-Mensenrechtenraad. Ten slotte wordt een hoofdstuk gewijd aan de ware effectiviteit van het beleid. In het eerste deel van het hoofdstuk wordt niet de effectiviteit maar de bereidheid tot actie besproken, omdat dit aangeeft in hoeverre de Europese Raad bereid is haar gestelde beleid in de praktijk uit te voeren en duidelijk wordt in welke mate er sprake is van interne cohesie op dit gebied. In het tweede deel van dit hoofdstuk wordt onderzocht of de maatregelen die vanuit de EU worden genomen daadwerkelijk tot een beleidsverandering in China hebben geleid. Is er sprake van een beleidsverandering en zo ja, wat houdt deze in? In het geval dat er geen sprake is van een beleidsverandering wordt onderzocht waarom het Europese mensenrechtenbeleid geen verandering heeft bewerkstelligd in China. Een belangrijk element hierin is de vraag of de Chinese regering bereid is haar mensenrechtenbeleid te wijzigen. Daarnaast spelen consistentie, geloofwaardigheid van het beleid en interne cohesie een rol. De verwachting is dat de effectiviteit van het beleid gering is.

In dit onderzoek wordt aandacht besteed aan de *carrot* en *stick* benadering die door de EU wordt gebruikt ten aanzien van China. De *carrot* benadering behelst een positieve methode. Dit betekent dat de EU mensenrechtenschendingen in China benadert op een manier waarop de Chinese regering niet publiekelijk te schande wordt gezet. De Chinese regering wordt dan ook vooral achter gesloten deuren benaderd, via de constructieve dialoog en via andere diplomatieke kanalen.¹⁹ De *stick* methode kan wel de negatieve/agressieve benadering worden genoemd. Hierbij wordt de Chinese regering vaak in het openbaar bekritiseerd om haar mensenrechtenrecord en probeert de EU met agressieve middelen de Chinese regering ertoe te bewegen de mensenrechten na te leven, bijvoorbeeld door middel van het indienen

¹⁹ De constructieve dialoog van de EU met China is een dialoog op basis van partnerschap tussen de EU en de Chinese regering en is een duidelijke vorm van een positieve methode om de Chinese regering te benaderen. De constructieve dialoog is een onderdeel van het beleid van *unconditional engagement* van de EU ten opzichte van China. De achterliggende gedachte is dat door dialoog te voeren met de Chinese regering, zij eerder bereid is haar mensenrechtenbeleid te verbeteren.

van resoluties in de VN-Mensenrechtenraad of door het instellen van economische sancties of een wapenembargo. Het straffen van een staat wanneer de regering ervan niet doet wat van haar wordt gevraagd speelt hierbij een belangrijke rol, terwijl het belonen van een regering die wel doet wat van haar wordt gevraagd bij de *carrot* methode van belang is.²⁰

Zoals al is gebleken, probeert de EU de Chinese regering ertoe te bewegen haar mensenrechtenbeleid aan te passen. De Chinese regering is echter van mening dat inmenging met de mensenrechtensituatie in China een inbreuk is op de soevereiniteit van het land en zij verzet zich daarom tegen maatregelen of voert ze deels in, waardoor schendingen nog steeds plaatsvinden.²¹ Het is daarom van belang om te onderzoeken of de pogingen van de EU wel effectief zijn. Daarnaast is er een gebrek aan wetenschappelijke literatuur die de effectiviteit van het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China (zowel via de mensenrechtendialoog van de EU met China als via de VN-Mensenrechtencommissie/-raad), behandelt. Binnen deze scriptie wordt gebruik gemaakt van wetenschappelijke literatuur die ingaat op kleinere onderdelen van dit onderzoek. Daarnaast worden primaire bronnen als nieuwsberichten en documenten van de EU, Human Rights Watch en Amnesty International gebruikt. Hoewel de Europese mensenrechtendialoog met China niet openbaar is, zijn de uitkomsten van de gesprekken wel bekend. Daarom is over dit onderwerp zeker wat te zeggen. Daar ik de Chinese taal niet machtig ben, gebruik ik westerse en vertaalde bronnen.

China: bewonderenswaardig of dreiging?

Doordat wetenschappelijke literatuur over de vraagstelling ontbreekt, is het niet mogelijk een specifiek historiografisch overzicht hiervan te geven. Het is wel mogelijk om een kort overzicht te geven van twee verschillende visies over de Volksrepubliek China, waarbij mensenrechtenschendingen in één van de visies aandacht krijgt.²² Er wordt ook kort iets gezegd over motivaties voor het starten van de Europese dialoog met China en de effectiviteit van de dialoog.

De twee visies met betrekking tot China spelen een rol in de perceptie die actoren hebben van China, zo ook de EU. Volgens G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja zijn dit oude visies die nog steeds veel invloed hebben op de perceptie van China. De eerste visie benadrukt de overeenkomsten met China, terwijl de tweede fundamentele verschillen met

²⁰ S.R. Flora, *The power of reinforcement* (New York 2004) 27-32.

²¹ G. Wiessala, 'Duality, dialogue, discourse. Some perspectives on human rights in EU-China relations', in G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 83-102, 88-89.

²² G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja, 'Introduction', in: G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 17-30, 18-19.

China ziet. In de eerste visie worden China's rechten om zichzelf te ontwikkelen erkend. Deze ontwikkeling vindt plaats door middel van *peaceful rise*.²³ China wordt gezien als een unieke, autoritaire staat die zowel op economisch gebied als in de internationale politiek steeds sterker wordt en toch de controle in handen weet te houden in het binnenland. China is het bewijs dat economische ontwikkeling niet alleen mogelijk is voor een democratische rechtstaat.²⁴ Deze visie is met name aantrekkelijk voor ontwikkelende landen, zoals Afrikaanse staten.

De aantrekkingskracht van deze visie voor ontwikkelende Afrikaanse landen kan deels worden verklaard door het feit dat de Chinese regering veel investeert in Afrikaanse (grondstofrijke) staten en beweert dat westerse machten geen recht hebben om zich met interne aangelegenheden in Afrika te bemoeien, waar onder andere de status van mensenrechten onder valt.²⁵ Hierdoor wordt het land een voorbeeld voor ontwikkelende staten en wellicht zelfs een soort beschermheer met wie kan worden samengewerkt, bijvoorbeeld in internationale fora zoals de VN. Dit laatste wil Chinese regering graag, zodat zij een tegenwicht kan bieden aan westerse landen.²⁶

In de tweede visie wordt China juist als dreiging gezien. De staat begaat grove mensenrechtenschendingen en verbiedt burgerlijke vrijheden. Daarnaast wordt kritiek gegeven op de Chinese invloed in Afrika. De Chinese regering zou de zogenaamde schurkenstaten in stand houden door haar investeringen in Afrikaanse staten die op grote schaal mensenrechten schenden.²⁷ Daarnaast gebruikt de Chinese regering haar status als ontwikkelende natie om mensenrechtenschendingen te rechtvaardigen. De Chinese regering gebruikt in deze visie haar argument over de eigen perceptie van mensenrechten als schuilmiddel om niets te hoeven veranderen aan haar beleid.²⁸

De EU zit vaak tussen deze twee visies in. De EU heeft zeker kritiek op de mensenrechtensituatie in de Communistische Volksrepubliek China maar tegelijkertijd ziet zij China als een belangrijke staat waarmee moet worden samengewerkt. Het land wordt zowel met bewondering als met angst gezien.²⁹ Deze twee emoties kunnen worden verklaard uit het feit dat de EU 27 lidstaten heeft die allemaal hun eigen perceptie hebben van China. Een

²³ Ibidem, 18-19.

²⁴ Ibidem, 18-19.

²⁵ J. Fox en F. Godement, *A power audit of EU-China relations* (Londen 2009), 9-10.

²⁶ Wiessala e.a., 'Introduction', 18-19.

²⁷ Ibidem, 18-19.

²⁸ Ibidem, 18-19.

²⁹ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 19.

aantal landen in Centraal Europa benadrukt de tweede visie, terwijl een land als het Verenigd Koninkrijk al decennia lang veel positiever tegenover China staat.³⁰

Er zijn twee globale visies op de redenen voor het starten van de mensenrechtendialoog met China. De Chinese regering benaderde de EU met het idee om een mensenrechtendialoog tussen de twee partijen te houden. In het eerste standpunt wordt dit gezien als poging van de Chinese regering om publiekelijke kritiek op de Chinese mensenrechtensituatie te voorkomen. Zij zou de EU in een weinig vruchtbare dialoog hebben gelokt door economische samenwerking aan te gaan. Hierdoor legde de EU nadruk op de economische belangen en werd het belang van mensenrechten in de betrekkingen met China zodanig verkleind dat werd besloten deze alleen achter gesloten deuren te bespreken.³¹ Deze visie past in het beeld van China als dreiging.

Volgens de tweede visie besloot de EU tot het houden van een mensenrechtendialoog met China vanwege het falen van het aanpakken van de Chinese mensenrechtenschendingen in de Mensenrechtencommissie van de VN. De EU ging de dialoog aan om haar eigen belangen te verdedigen en te verspreiden. In deze visie werd de dialoog dus juist aangegaan omdat de mensenrechtendialoog een betere optie vormde om de mensenrechtensituatie in China te beïnvloeden. Er wordt dan ook minder nadruk gelegd op China als dreiging.³²

In veel wetenschappelijke literatuur wordt kritiek gegeven op de dialoog. Er zijn weinig successen geboekt en de successen die er zijn met betrekking tot mensenrechten zijn meestal aan andere staten en betrekkingen te danken, zoals de dialoog tussen China en de Verenigde Staten. Volgens veel wetenschappers, waaronder politiek wetenschapper Richard Balme, betekent dit echter niet dat de dialoog geheel ineffectief is.³³ Oorzaken voor het beperkte succes van de dialoog met China komen in hoofdstuk 4 aan bod.

³⁰ House of Lords, *Stars and dragons, The EU and China*, 28.

³¹ K. Kinzelbach, 'The EU, China and Human Rights. Normative partnership or antagonism in disguise?', in: J. Men en G. Balducci (ed.), *Prospects and challenges for EU-China relations in the 21st Century. The Partnership and Cooperation Agreement* (Brussel 2010), 197-216, 207.

³² Ibidem, 208.

³³ Balme, 'The European Union, China and human rights', 149-150.

1. China en mensenrechten

Door kort wat te zeggen over het verleden kan worden gekeken of hierin factoren aanwezig zijn die invloed hebben gehad op de huidige mensenrechtensituatie in China. De Chinese regering beweerde immers in 2004 dat de perceptie van mensenrechten in een staat afkomstig is uit de tradities en historische achtergrond van het land.³⁴ De periode die hier wordt behandeld is het China vanaf 1800 tot 1989. De periode erna komt in hoofdstuk 3 aan bod tijdens de uitleg over de situatie waarin de Falun Gong en Tibet verkeerden tussen 1989 en 2008. Het hoofdstuk sluit af met een kort overzicht over de manier waarop de Chinese staat zichzelf stabiel en in stand houdt.

1.1 China vanaf 1800 tot 1989

Het Westen was eeuwenlang gefascineerd door China. Zo wilden Europese staten sinds de Vroeg Moderne Tijd handelsbetrekkingen met China aangaan terwijl de Chinese keizer hier geen behoefte aan had.³⁵ Het Chinese Keizerrijk zag geen noodzaak tot het overnemen van westerse moderne technieken en het kende dan ook geen industriële revolutie (zoals in Europa) in de achttiende en negentiende eeuw. Dit hing samen met het beeld dat de Chinese keizers hadden van China. Het land was het middelpunt van de wereld met de meest superieure beschaving. Het concept van de natiestaat was geheel onbekend.³⁶ In China was de groep en eenheid van groter belang dan het individu. Er was één staat die de macht bezat, van een onafhankelijke elite was geen sprake.³⁷ Om de situatie zo te houden steunde de staat de leer van Confucius, een ethische leer die eenheid, harmonie, gedeelde waarden en een gedeelde cultuur als belangrijke principes hanteerde.³⁸ Deze leer had op vrijwel ieder niveau invloed. Het confucianisme was eeuwenlang de 'ideologie/religie' van het Chinese Keizerrijk en had een belangrijke rol in alle delen van de samenleving (deze leer is overigens nog steeds invloedrijk in bijvoorbeeld het familieleven in China). De Chinese keizers deden hun best om de waarden van deze leer zo sterk mogelijk te verankeren in de samenleving. In Europa was dit de verantwoordelijkheid van de kerk. Andere belangrijke religieuze invloeden waren het Boeddhisme en het Taoïsme.

Een groot verschil met Westerse staten was dat de Chinese maatschappij voornamelijk leerstukken en geloven kende die zich op het collectief richtten en daarin met name de

³⁴ Wiessala e.a., 'Introduction' 18-19.

³⁵ M. Jacques, *When China rules the world. The rise of the Middle Kingdom and the end of the Western world* (Londen 2009), 70-72.

³⁶ Dreyer, *China's political system*, 327.

³⁷ *Ibidem*, 327.

³⁸ Jacques, *When China rules the world*, 72-84.

familie, terwijl Europese staten zich voornamelijk op het christendom en intellectuelen richtten die meer nadruk legden op het individu. Daarnaast waren de religieuze invloeden anders. Het confucianisme hield zich bijvoorbeeld niet in grote mate bezig met het hiernamaals en het Boeddhisme kende meerdere goden, die in China werden aanbeden. Daarnaast werden voorvaderen vereerd in China.³⁹

Door de nadruk op het collectief had de staat een sterke morele rol. De staat was het gezin, de keizer had het Mandaat van de Hemel en moest dan ook als een vader voor zijn volk zorgen.⁴⁰ Bij economische moeilijkheden moest worden ingegrepen om de bevolking te beschermen. In tegenstelling tot Europese overheden was het Chinese regime in staat over een enorm gebied sterk gecentraliseerde controle uit te oefenen.⁴¹ Veroveraars van het rijk stichtten nieuwe dynastieën en namen de Chinese waarden, cultuur en bestuurswijze over (met uitzondering van de Mongolen).

Vanaf 1800 werden Europa, Japan en de Verenigde Staten in economisch, politiek en militair opzicht steeds sterker dan China. De Chinese staat was economisch zwak en verloor steeds meer van haar soevereiniteit door inmenging van buitenlandse mogendheden. In de loop van de negentiende eeuw nam de onrust in China toe: de staat verloor oorlogen van westerse mogendheden (de Opiumoorlogen), in het binnenland kwamen verschillende etnische groepen in opstand en economisch ging het slecht. Het dieptepunt vormde de Sino-Japanse oorlog van 1894-1895 waarin China duidelijk het onderspit moest delven tegen Japan en gebieden als Taiwan kwijtraakte.⁴² In 1911 kwam, na een revolutie, een einde aan het Keizerrijk.

Na de val van het Keizerrijk werd de situatie in China nog slechter. Het land was een zwakke republiek geworden, was vooral agrarisch en zeer gefragmenteerd. Het werd bedreigd door buitenlandse mogendheden die hun invloed over China wilden uitbreiden en door lokale krijgsheren die om de macht streden. In die periode verklaarde Tibet zichzelf onafhankelijk.⁴³ Chinese intellectuelen toonden steeds meer interesse voor het marxisme-leninisme en er ontstond een communistische groep. Daarnaast was er een nationalistisch kamp, waar onder andere Chiang Kai-Shek toe behoorde. De nationalisten en de communisten hadden tweemaal één front gevormd, maar waren in essentie elkaars vijanden. Chiang Kai-shek won in 1928 de

³⁹ Ibidem, 73.

⁴⁰ I. Ypenburg, *De multiculturele persoonlijkheid als gevolg van adoptie en migratie. De gouden kans*, (Assen 2009), 34.

⁴¹ Jacques, *When China rules the world*, 81-82.

⁴² S.C.M. Paine, *The Sino-Japanese War of 1894-1895: perceptions, power and primacy* (Cambridge 2003) 247-248.

⁴³ P.B. Ebrey, *The Cambridge illustrated history of China* (Cambridge tweede editie 2010) 262-267.

strijd om de macht en installeerde een Nationalistische overheid. Er bleef echter sprake van een strijd tussen de nationalisten en de communisten die tijdelijk eindigde in 1936/1937. In dat jaar werd een nationalistisch-communistisch front gevormd tegen Japan, dat China was binnengevallen. In 1946 was wederom sprake van een burgeroorlog tussen de communisten en de nationalisten om de macht in China. De communisten wonnen de strijd in 1949 onder leiding van Mao Zedong en op 1 oktober van dat jaar werd de Volksrepubliek China opgericht.

Na de communistische overname lijfde China Tibet in. Begin jaren vijftig werden ingrijpende interne hervormingen gestart. De landbouwgrond werd herverdeeld en tussen 1956 en 1957 woedde de campagne 'Laat Honderd Bloemen Bloeien'.⁴⁴ Tijdens deze campagne kreeg de bevolking de mogelijkheid om kritiek te uiten op het regime. De Chinese regering besloot echter tot vervolging van de critici en zo kwam al gauw een einde aan deze periode.⁴⁵ In 1958 deed Mao een poging tot modernisering door middel van de Grote Sprong Voorwaarts, een economisch vijfjarenplan. Dit plan behelsde onder andere hervormingen in de landbouw, verdubbeling van de staalproductie en het organiseren van de bevolking in communes. De gevolgen waren desastreus (er was bijvoorbeeld een grote hongersnood ontstaan door de gedwongen collectivisatie van de landbouw) en het plan was een mislukking.⁴⁶ Mao ontving veel kritiek op zijn plannen en leed gezichtsverlies. Ondertussen waren er opstanden in Tibet die door het regime werden neergeslagen.

In 1966 begon de Culturele Revolutie. Er was veel geweld en nationalistische hysterie speelde hierin een rol. De campagne was een poging tot modernisering en de Chinese regering hoopte zo ook zaken als bijgeloof uit te bannen en de revolutionaire tijdgeest te laten herleven.⁴⁷ In 1976 overleed Mao en na een machtsstrijd kwam Deng Xiaoping aan de macht. Hij startte een serie van hervormingen onder de noemer de 'Vier Modernisering'. Enkele effecten van deze hervormingen waren de ineenstorting van de communes en decollectivisatie van de landbouw.⁴⁸ Naast de economie kregen technologische ontwikkeling, het leger en de

⁴⁴ M.C. Bergere, 'China in the wake of the communist revolution: social transformations, 1949-1966', in: W. Draguhn en D.S.G. Goodman, *China's communist revolutions: fifty years of the People's Republic of China* (Londen 2002) 98-123, 98-101.

⁴⁵ Ibidem, 111-115.

⁴⁶ E.P.W. Leung, *Modern Chinese history essentials* (zp 2006) 112-115.

⁴⁷ K.Y. Law, *The Chinese Cultural Revolution reconsidered: beyond purge and Holocaust* (New York 2003) 19.

⁴⁸ M.Y.M. Kau en S.H. Marsh, *China in the era of Deng Xiaoping: a decade of reform* (New York 1993) 9-11.

industrie aandacht. Sinds eind jaren zeventig stond China buitenlandse investeringen in het land toe met de ‘open deur’-politiek en was er steeds meer sprake van een markteconomie.⁴⁹

In 1989 vond het incident op het Plein van de Hemelse Vrede plaats, waarbij het vuur werd geopend op vreedzame betogers.⁵⁰ Hier kwam hevige internationale kritiek op en China kreeg sancties opgelegd, zoals het Europese wapenembargo dat nog steeds van kracht is.⁵¹ Sinds 1989 kwam er vanuit de EU steeds meer aandacht voor mensenrechtenschendingen in China.

1.2 De huidige mensenrechtensituatie in China

Zoals al is gebleken, eerbiedigt de Chinese regering niet altijd de mensenrechten ondanks haar lidmaatschap van de VN en de ondertekening en ratificering van een aantal internationale convenanten. Hoewel er in de afgelopen jaren op sommige gebieden vooruitgang is geboekt, is dit niet voldoende. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de hevige kritiek die China in de aanloop naar de Olympische Spelen te Beijing kreeg van onder andere Amnesty International.⁵²

Het staat vast dat China de klassieke mensenrechten (civiele en politieke rechten) veelvuldig schendt.⁵³ Volgens een rapport van het Amerikaanse ministerie van Buitenlandse Zaken heeft de Chinese regering zich aan een waslijst van schendingen schuldig gemaakt, waaronder marteling in gevangenissen, verdwijning van mensenrechtenactivisten en slechte leefomstandigheden voor gedetineerden.⁵⁴ Daarnaast wordt de doodstraf tot op heden gehanteerd. Doordat de doodstraf in China een staatsgeheim is, is niet bekend hoeveel mensen deze straf hebben gekregen. Het staat wel vast dat de meeste voltrekkingen van de doodstraf in China plaatsvinden. Amnesty International is er van overtuigd dat er in 2009 duizenden mensen zijn geëxecuteerd, hoewel officiële cijfers ontbreken.⁵⁵ Falun Gong beoefenaars worden middels marteling gedwongen hun geloof op te geven en verschillende etnische minderheden zoals de Tibetanen worden slachtoffer van discriminatie en geweld.⁵⁶ Onafhankelijk toezicht op handhaving van mensenrechten is daarnaast niet toegestaan in regio's waar Tibetanen wonen.⁵⁷ De politie is verantwoordelijk voor een groot aantal schendingen. Advocaten worden opgepakt en mishandeld en het rechtssysteem kent dan ook vele zwakheden. Ook de zogenoemde tweede generatie mensenrechten

⁴⁹ Ibidem, 15-17.

⁵⁰ Auteur onbekend, ‘1989: Massacre in Tiananmen Square’, *BBC*, 4 juni 1989.

⁵¹ Hillebrand, *The EU and China*, 6.

⁵² Amnesty International, ‘China’, <http://www.amnesty.org/en/region/china> (01-04-2011).

⁵³ US State Department, *2009 Human rights report: China (includes Tibet, Hong Kong, and Macau)* (zp 2010).

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Amnesty International, *Death sentences and executions. 2009* (Londen 2010), 3.

⁵⁶ Amnesty International, ‘China’, <http://www.amnesty.org/en/region/china> (01-04-2011).

⁵⁷ Amnesty International, *Amnesty International report 2010. Part two: country entries* (zp 2010), 104.

(sociaal/cultureel/economische rechten) worden geschonden. Ten slotte worden ook collectieve rechten geschonden, waaronder de bescherming van minderheden.⁵⁸

De Chinese regering is zelf positief over haar vooruitgang op het gebied van mensenrechten. Zo noemt zij in een mensenrechtenrapport van 2009 het gestegen bruto nationaal product (BNP) als een verbetering van de mensenrechtensituatie. Daarnaast worden zaken als wetgeving op het gebied van voedselveiligheid, verkiezingen op lokaal niveau in een aantal provincies, bescherming van de vrijheid van meningsuiting op het internet en het geven van correcties op excessieve straffen genoemd als verbeteringen.⁵⁹ Op veel van de punten in het rapport is wat aan te merken, waaronder de benoeming van het bezit van een auto als vooruitgang in de mensenrechten en de zogenoemde ‘bescherming van de vrijheid van meningsuiting op het internet’, die in de praktijk gepaard gaat met internetcensuur en de arrestatie van mensen die hun mening uiten op het internet.⁶⁰

1.3 Traditie en verleden in de perceptie en positie van mensenrechten in China

De schendingen als foltering, moord, willekeurige detentie, beperking van de vrijheid tot meningsuiting, schendingen van rechten van minderheden en de doodstraf vinden decennia lang, en soms al eeuwen of millennia lang, plaats.⁶¹ De doodstraf is volgens de Chinese regering al vijfduizend à zesduizend jaar in gebruik en is daardoor een traditie. Volgens haar is het daarom moeilijk deze op korte termijn af te schaffen. De Chinese regering zegt wel te streven naar uiteindelijke afschaffing van deze vorm van straffen.⁶²

De staat gebruikt de woorden ‘traditie’ en ‘verleden’ vaker om haar mensenrechtensituatie te verdedigen en inmenging van buitenaf te delegitimeren. In de inleiding werd al aangegeven dat één van de argumenten die de Chinese regering gebruikt om haar mensenrechtensituatie te rechtvaardigen is dat de perceptie van mensenrechten in ieder land anders is en dat deze is geworteld in de cultuur, tradities en de historische achtergrond van een land. In dit opzicht volgt China een vorm van cultureel relativisme. Dit houdt in dat een deel van de lokale variaties in bijvoorbeeld mensenrechten niet door buitenstaanders mag worden bekritiseerd. De universaliteit van mensenrechten wordt erkend maar deze vormt

⁵⁸ Zie de jaarboeken over China op Amnesty International, ‘China’, <http://www.amnesty.org/en/region/china>.

⁵⁹ China White paper, *Progress in China’s human rights in 2009* (Xinhua 2009).

⁶⁰ Zie ook Amnesty International, ‘Landendossier China: internetcensuur’, <http://www.amnesty.nl/vrijheid-pers-en-internet> (05-04-2011).

⁶¹ Amnesty International, ‘Landendossier China’, <http://www.amnesty.nl/mensenrechten/landen/china> (04-04-2011).

⁶² Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *Verslag van een Algemeen overleg*, 13 mei 2004 en Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *Mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid. nr 4. Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 17 december 2007.

hoofdzakelijk een grens om buitensporigheden van het cultureel relativisme in te perken.⁶³ Het gevaar is echter dat het cultureel relativisme wordt gebruikt om grove schendingen als foltering te verdedigen. Het mag duidelijk zijn dat er spanningen aanwezig zijn tussen universaliteit en relativisme.⁶⁴ Toegepast op China uit dit zich enerzijds in de Chinese erkenning van de universaliteit van mensenrechten in de VN en anderzijds in het praktische mensenrechtenbeleid van de Chinese regering en haar mening dat het idee van mensenrechten in ieder land anders is (het relativisme). De Chinese regering gebruikt echter niet alleen de culturele variant van het relativisme om haar mensenrechtensituatie te verdedigen. De Chinese regering beweert ook dat het volk eerst moet worden gevoed en gehuisvest, voordat China meer kan werken aan civiele en politieke rechten.⁶⁵ In de Chinese perceptie worden sociale en economische rechten als belangrijker gezien dan civiele en politieke rechten. Civiele en politieke rechten kunnen namelijk economische ontwikkeling verzwakken en de stabiliteit in een land aantasten.⁶⁶ Daarom legt de Chinese regering in haar mensenrechtenrapportages nadruk op zaken als de hoeveelheid mensen die in het bezit zijn van een auto of internetverbinding en de hoogte van graanoogsten.⁶⁷

Onderdrukking en strenge controle van minderheden als de Tibetanen hebben eveneens hun wortels in het verleden. China kent al sinds voor Christus de traditie van een centrale staat waar eenheid wordt benadrukt, mede door middel van de invloedrijke leer van Confucius. Het streven naar eenheid blijft behouden in het beleid van de huidige Chinese regering. Mensenrechten en met name rechten van minderheden lijken in China ondergeschikt te zijn aan dit eenheidsprincipe.⁶⁸ Daarnaast is al gezegd dat China lang geen behoefte had aan buitenlandse invloeden. Dit uit zich op het gebied van mensenrechten nog steeds in het soevereiniteitsargument.

1.4 De Volksrepubliek China als stabiel systeem

Ondanks het plegen van mensenrechtenschendingen, weet het Chinese regime zich tot op heden in stand te houden. Volgens een artikel van Bruno B. de Mesquita en George W.

⁶³ J. Donnelly, *Universal human rights in theory and practice* (New York 1989), 109-110.

⁶⁴ Om hier meer over te lezen kan Donnelly, *Universal human rights in theory and practice* worden geraadpleegd.

⁶⁵ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 19 april 2005.

⁶⁶ M. Svensson, 'The Chinese debate on Asian values and human rights: some reflections on relativism, nationalism and orientalism' in: M. Jacobsen en O. Bruun (ed.), *Human Rights and Asian values: contesting national identities and cultural representations in Asia* (Londen 2000) 199-226, 202-215.

⁶⁷ Zie voor een voorbeeld van een dergelijk rapport: China White paper, *Progress in China's human rights in 2009* (Xinhua 2009).

⁶⁸ Svensson, 'The Chinese debate on Asian values and human rights', 202-215.

Downs is dit mogelijk doordat het Chinese regime zich bezig houdt met *strategic coordination*. Dit begrip staat voor:

“the set of activities that people must engage in to win political power in a given situation. Such activities include disseminating information, recruiting and organizing opposition members, choosing leaders, and developing a viable strategy to increase the group's power and to influence policy.”⁶⁹

De Chinese regering is uiterst bedreven in *strategic coordination*. De communistische staat is erin geslaagd om de oppositie zo min mogelijk machtsinstrumenten te geven en tegelijkertijd de economie groeiende te houden, wat noodzakelijk is om het regime stabiel te houden. De link tussen economische groei en democratie wordt zo verzwakt zodat de controle van het regime zo optimaal mogelijk blijft. De Chinese regering heeft de oppositie om die reden zo min mogelijk kansen gegeven tot *strategic coordination*.⁷⁰ Zij heeft dit bewerkstelligd door instrumenten die van belang zijn voor politieke coördinatie zo veel mogelijk in te perken, bijvoorbeeld persvrijheid en vrijheid op het internet. De internetcensuur die is ingesteld, beperkt de mogelijkheden tot politieke coördinatie voor tegenstanders van het regime (controle op blogs, ontoegankelijkheid van bepaalde sites, verbod op bepaalde zoekwoorden zoals vrijheid en democratie) maar heeft weinig tot geen invloed op economische groei.⁷¹ Zo worden de kosten tot *strategic coordination* verhoogd en wordt de economische groei in stand gehouden.

Volgens het onderzoek van De Mesquita en Downs verkorten rechten als persvrijheid de levensduur van autocratische regimes aanzienlijk.⁷² Door deze rechten in te dammen stabiliseert de Chinese regering de staat en zijn de overlevingskansen van het regime groter. Het leveren van publieke goederen vormt weinig tot geen gevaar en de Chinese regering kan dan ook veilig doorgaan met het verminderen van armoede en het verbeteren van zaken als de infrastructuur. Mesquita's en Downs' onderzoek toont aan dat hoe meer onderdrukking er is van coördinatiegoederen, hoe groter het gat tussen economische groei en een democratie is.⁷³ Dit verklaart waarom de Chinese staat zich tot nu toe zo goed in stand heeft gehouden. De onderdrukking van coördinatiegoederen als persvrijheid is hoog maar de economie groeit

⁶⁹ B.B. de Mesquita en G.W. Downs, 'Development and democracy', *Foreign Affairs* 84 (2005), 77-86, 77.

⁷⁰ *Ibidem*, 77-83.

⁷¹ Amnesty International, 'Landendossier China: internetcensuur', <http://www.amnesty.nl/vrijheid-pers-en-internet> (10-04-2011).

⁷² De Mesquita en Downs, 'Development and democracy', 78-80.

⁷³ *Ibidem*, 78-80.

enorm terwijl er van een liberale democratie geen sprake is. De Chinese economische groei stabiliseert dus de Volksrepubliek China.

1.5 Conclusie

De Volksrepubliek China houdt zichzelf in stand door onderdrukking van coördinatiegoederen en gelijktijdige economische groei en schendt veelvuldig mensenrechten. De Chinese regering stelt in de praktijk eenheid boven de bevordering van mensenrechten.⁷⁴ Om haar mensenrechtenbeleid te verdedigen maakt de Chinese regering gebruik van het soevereiniteitsargument en het cultureel waarderrelativisme. Een ander argument dat de Chinese regering gebruikt in de verdediging van haar mensenrechtenbeleid is dat economische en sociale rechten eerst moeten worden geregeld. De Chinese regering verzet zich vaak tegen pogingen van derden om de mensenrechtensituatie te beïnvloeden. Mensenrechtenorganisaties en veel westerse staten zijn dan ook zeer sceptisch over de mensenrechtensituatie in China.

⁷⁴ Svensson, 'The Chinese debate on Asian values and human rights', 202-215.

2. Het Europees mensenrechtenbeleid

In dit hoofdstuk komt eerst het algemene mensenrechtenbeleid van de EU aan bod. Zoals in de inleiding is besproken wordt alleen het beleid van de Europese Raad besproken. De inhoud van het beleid, het doel en het karakter ervan komen aan bod. Daarnaast wordt kort onderscheid gemaakt tussen het interne en externe beleid. De nadruk ligt in dit hoofdstuk echter op het externe beleid. Vervolgens wordt de uitvoering van het beleid besproken, met daarin aandacht voor de vragen wie er verantwoordelijk is voor het beleid en hoe de uitvoering ervan in theorie werkt. In het laatste deel van het hoofdstuk wordt het specifieke beleid ten opzichte van China besproken. Hierin wordt aangegeven wat dit beleid inhoudt, wat de doelen/prioriteiten ervan zijn en welke kanalen de EU ter beschikking heeft om haar doelen te verwezenlijken.

2.1 Het algemene mensenrechtenbeleid van de EU

In een aantal verdragen van de EU wordt de bevordering van, het belang van en het respect voor mensenrechten expliciet genoemd. Het is echter een mythe dat de EU al sinds haar oprichting veel aandacht besteedde aan de bevordering van mensenrechten. In het oprichtingsverdrag werden slechts enkele arbeidsrechten genoemd.⁷⁵ In latere verdragen kwamen mensenrechten specifiek aan bod. Zo staat in het Verdrag van Amsterdam: “The Union is founded on the principles of liberty, democracy, respect for human rights and fundamental freedoms, and the rule of law, principles which are common to the Member States.”⁷⁶ Mensenrechten zijn dan ook een stokpaardje van de EU.

In onderstaand citaat wordt aangegeven hoe de EU mensenrechten ziet en waar de nadruk op ligt bij de bevordering ervan.

“The European Union sees human rights as universal and indivisible. It therefore actively promotes and defends them both within its borders and in its relations with outside countries. At the same time, the EU does not seek to usurp the wide powers in this area held by the national governments of its member states.

The focus of the Union’s human rights policy is on civil, political, economic, social and cultural rights. It also seeks to promote the rights of women and of children as well as of minorities and displaced persons.”⁷⁷

⁷⁵ A. Williams, *EU human rights policies. A study in irony* (New York 2004) 137-157.

⁷⁶ Europese Unie, *Verdrag betreffende de Europese Unie*, artikel 6.

⁷⁷ Europese Unie, ‘Human rights’, http://europa.eu/pol/rights/index_en.htm (05-04-2011).

Uit het citaat blijkt dat idealisme een belangrijk argument is voor het voeren van een mensenrechtenbeleid. De EU ziet mensenrechten als universeel en daarom moeten zij worden bevorderd. In de realiteit is er volgens Karen E. Smith echter nog een reden om een dergelijk beleid te voeren, namelijk de gedachte dat staten die mensenrechten beschermen vreedzamere en stabielere burens zijn. Er is in dat geval een link tussen mensenrechten, democratie en conflictpreventie. Deze gedachte vindt haar wortels dan ook in het veiligheidsoogpunt.⁷⁸ Uit dit citaat wordt ook duidelijk dat er grenzen zijn aan de bewegingsvrijheid van de EU op het gebied van mensenrechten. Er wordt immers benadrukt dat de EU niet tot doel heeft de macht van de individuele lidstaten op dit gebied over te nemen. Hieruit blijkt al dat de bevordering van mensenrechten met name een intergouvernementeel karakter heeft. De lidstaten hebben veel invloed op dit terrein. Dit is te zien in de rol van de Europese Raad middels het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid (GBVB). Er is echter ook een supranationaal element, dat naar voren komt in een rol voor de Europese Commissie (bijvoorbeeld in de vorm van het schrijven van strategieën).⁷⁹ Er was tussen 1989 en 2008 geen directoraat hoofdzakelijk verantwoordelijk voor de bevordering en naleving van mensenrechten. In plaats daarvan hielden meerdere directoraten zich bezig met aspecten van mensenrechten. Hierdoor was er sprake van fragmentatie in het beleid.⁸⁰

Het doel van het mensenrechtenbeleid van de EU is het bevorderen van mensenrechten in de wereld. Bij het definiëren van mensenrechten baseert de EU zich op internationale standaarden, waaronder de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.⁸¹ De EU heeft zelf ook verklaringen en handvesten uitgebracht met betrekking tot mensenrechten, waaronder het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie. Dit is bedoeld voor rechten van burgers in de EU en is de belangrijkste rechtsgrond voor het externe mensenrechtenbeleid van de EU.⁸² Alle lidstaten hebben zich aangesloten bij het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden (EVRM). Dit is een verdrag van de Raad van Europa. Toetreding van de EU was tijdens de te behandelen periode (1989-2008) controversieel binnen de EU omdat er geen verdragsrechtelijke basis voor was. Met het

⁷⁸ Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, 121-122.

⁷⁹ F. Cameron, 'The development of EU-China relations', in: G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 47-64, 47-49.

⁸⁰ P. Alston en J. Weiler, 'An ever closer Union in need of a human rights policy', in: P. Alston, *The EU and human rights* (New York 1999) 3-68, 11-12.

⁸¹ *Ibidem*, 107-108.

⁸² Europese Unie, *Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie*.

inwerkingtreden van het Verdrag van Lissabon is deze basis er wel en zal de EU alsnog toetreden.⁸³

Het algemene mensenrechtenbeleid van de EU kent een interne en een externe dimensie, zoals eveneens blijkt uit het voorgaande citaat. Het interne beleid is, zoals het woord al aangeeft, gericht op mensenrechten binnen de EU. Dit deel van het beleid is enerzijds noodzakelijk om de geloofwaardigheid van de EU te bewaren zodat zij een sterk extern mensenrechtenbeleid kan voeren en anderzijds belangrijk omdat ook in de EU mensenrechten worden geschonden, denk bijvoorbeeld aan de rechten van de Roma, de grootste etnische minderheid in de EU.⁸⁴

Binnen de EU houdt het Europees Bureau voor de Grondrechten (tussen 1997 en 2003 het Europees Waarnemingscentrum voor Racisme en Vreemdelingenhaat) zich bezig met waarneming en bescherming van mensenrechten binnen de EU. Wanneer er een richtlijn is opgezet met betrekking tot de grondrechten van EU-burgers, kan dit bureau de lidstaten assisteren bij het omzetten van de richtlijn in nationale wetgeving.⁸⁵ De EU concentreert zich met name op het beschermen van kwetsbare groepen (zoals de Roma, vrouwen en kinderen), op bestrijding van discriminatie en racisme en het tegengaan van sociale uitsluiting.⁸⁶

Intern probeert de EU via enkele middelen haar mensenrechtensituatie te verbeteren, bijvoorbeeld via het opstellen van richtlijnen en verdragen met betrekking tot discriminatie, die vervolgens binnen een gestelde periode in de lidstaten moeten worden omgezet in nationale wetgeving. Het is interessant om te vermelden dat ook de EU internationale kritiek krijgt op haar mensenrechtensituatie en dat er spanningen en inconsistenties zijn tussen het interne en externe beleid.⁸⁷ Deze kritiek en inconsistenties komen in het vierde hoofdstuk aan bod.

2.2 *Het externe mensenrechtenbeleid met zijn prioriteiten*

Het externe optreden van de EU kent een aantal doelen waarvan er één direct betrekking heeft tot mensenrechten: “consolidering en ondersteuning van de democratie, de rechtsstaat, de mensenrechten en de beginselen van het internationaal recht.”⁸⁸ Het externe

⁸³ Europese Unie, *Geconsolideerde versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie*, artikel 6(2).

⁸⁴ Williams, *EU human rights policies*, 4-5.

⁸⁵ Europees Parlement, ‘Het Europees Bureau voor de Grondrechten’, <http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=137&pageRank=4&language=NL> (12-08-2011).

⁸⁶ Europese Externe Dienst, ‘The EU and human rights’, http://www.eeas.europa.eu/human_rights/index_en.htm (13-04-2011).

⁸⁷ Williams, *EU human rights policies*, 6-10.

⁸⁸ Europese Unie, *Verdrag van Lissabon. Artikel 10 A (2b)*.

mensenrechtenbeleid vindt voornamelijk plaats vanuit het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid. Sinds het Verdrag van Maastricht, dat in 1992 werd ondertekend, worden steeds meer pogingen gedaan om het gemeenschappelijk beleid verder vorm te geven.⁸⁹ In de periode die hier aan bod is, werd het mensenrechtenbeleid voornamelijk vanuit de tweede pijler gevoerd die na 2008 met het Verdrag van Lissabon kwam te vervallen. Daarnaast werd het externe mensenrechtenbeleid uitgevoerd middels aanwezigheid van de EU in internationale fora en middels financiële instrumenten die werden beheerd door de Europese Commissie.⁹⁰

Het externe beleid van de EU kent acht richtlijnen met betrekking tot mensenrechten. Deze zijn niet bindend maar vormen prioriteiten en zijn bedoeld om te helpen bij de bevordering van mensenrechten.⁹¹ Zij vormen tevens een basis voor acties via de mensenrechtendialoog vanuit de EU.

Ten eerste streeft de EU naar afschaffing van de doodstraf.⁹² De EU roept daarbij landen op die de doodstraf nog hanteren, de uitvoering hiervan op den duur te beperken en minimumnormen te hanteren. Een voorbeeld van een norm is dat de doodstraf niet mag worden toegepast op zwangere vrouwen en vrouwen met kleine kinderen.⁹³ De tweede richtlijn is het uitbannen van marteling. De EU noemt het folteren van mensen één van de meest gruwelijke schendingen.⁹⁴ Via het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid moeten martelpraktijken worden uitgebannen. Interessant is dat de EU de richtlijn inzake marteling ook wel een aanvulling noemt op de richtsnoeren voor de doodstraf, omdat naar haar mening het verbod op marteling beperkingen oplegt voor de doodstraf.⁹⁵ Het derde punt is bescherming van mensenrechtenverdedigers. Door toezicht te houden op situaties in derde landen, hierover te rapporteren en de situatie te beoordelen, kunnen aanbevelingen worden gedaan voor EU-maatregelen ter bescherming van mensenrechtenactivisten in een bepaalde staat.⁹⁶ Het vierde en vijfde richtsnoer betreft de

⁸⁹ Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, 1-9.

⁹⁰ Ibidem, 2-3.

⁹¹ Europese Unie, 'Mensenrechten buiten de Europese Unie', http://europa.eu/legislation_summaries/human_rights/human_rights_in_third_countries/index_nl.htm (15-04-2011).

⁹² Rijksoverheid, 'Europese Unie en mensenrechten', <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/internationale-mensenrechtenorganisaties/europese-unie-en-mensenrechten> (15-04-2011).

⁹³ Europese Raad, *Richtsnoeren voor het beleid van de EU ten aanzien van derde landen inzake de doodstraf*, 1-3.

⁹⁴ Europese Raad, *Richtsnoeren voor een EU-beleid ten aanzien van derde landen inzake foltering en andere wrede, onmenselijke of onterende behandeling of bestraffing*, 2.

⁹⁵ Ibidem, 3.

⁹⁶ Europese Raad, *Zorgen voor bescherming: EU-richtsnoeren over mensenrechtenverdedigers*, 1-9.

bescherming van de rechten van het kind en de rechten van kinderen in gewapende conflicten.⁹⁷ Deze twee richtsnoeren sluiten op elkaar aan. Hoewel hier reeds verdragen voor bestaan, worden deze volgens de EU niet nageleefd.

De zesde richtlijn betreft de mensenrechtendialoog. Deze richtlijn is anders opgesteld dan de andere richtsnoeren omdat deze een concreet instrument betreft in plaats van een bepaalde schending die moet worden uitgebannen. Het instrument zelf wordt hierin als prioriteit bestempeld en hierin is concreet te zien hoe deze richtlijn de bevordering van mensenrechten kan helpen, namelijk door mensenrechtendialogen met staten op te zetten en hierin mensenrechtenproblemen aan bod te brengen.⁹⁸ De doelstellingen en thema's van de dialoog verschillen per land maar er komen vaak een aantal zaken in terug. Denk hierbij aan het tekenen, ratificeren en implementeren van internationale mensenrechtenovereenkomsten, het volgen van internationale procedures en mechanismen, het recht op vrijheid van meningsuiting en persvrijheid en het naleven van de andere zeven richtlijnen van het externe mensenrechtenbeleid.⁹⁹ Mensenrechten moeten aan bod komen in iedere dialoog die met een staat wordt gehouden, zo ook in de politieke dialoog.

Een zevende richtlijn is 'de richtsnoeren van de EU inzake de bevordering van de naleving van het internationale humanitaire recht.' Het verzamelen van gedetailleerde informatie over conflicten in een staat is hiervoor van groot belang. De belangrijkste bronnen voor deze richtlijn zijn internationale verdragen en het internationaal gewoonterecht.¹⁰⁰ Het achtste richtsnoer betreft geweld tegen meisjes en vrouwen. De EU noemt deze richtlijn een bewijs van de prioriteit die de EU heeft voor het tegengaan van geweld tegen vrouwen en meisjes.¹⁰¹ De EU wil dit probleem regelmatig aandacht geven in betrekkingen met derde landen, mede omdat vervolging van de daders vaak uitblijft. Het tegengaan van straffeloosheid is dan ook een prioriteit voor de EU.¹⁰² Ten slotte is het behalen van de Millenniumdoelen van de VN (opgesteld in 2000) ook van belang voor de EU.¹⁰³ Met deze

⁹⁷ Rijksoverheid, 'Europese Unie en mensenrechten', <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/mensenrechten/internationale-mensenrechtenorganisaties/europese-unie-en-mensenrechten> (15-04-2011).

⁹⁸ Europese Raad, *Richtsnoeren van de Europese Unie inzake de mensenrechtendialoog*, 1-10.

⁹⁹ Ibidem, 1-10.

¹⁰⁰ Europese Raad, *Richtsnoeren van de EU inzake de bevordering van de naleving van het internationale humanitaire recht*, 1-6.

¹⁰¹ Europese Raad, *EU richtsnoeren over geweld tegen vrouwen en meisjes*, 1.

¹⁰² Ibidem, 1-13.

¹⁰³ De Millenniumdoelen zijn acht concrete doelstellingen met betrekking tot het boeken van vooruitgang op onderwijs, armoede, milieu en gezondheid. Voor een overzicht van de doelen zie: <http://www.millenniumdoelen.nl/>.

richtlijnen wordt duidelijk dat er speciale aandacht wordt gegeven aan de positie van kwetsbare groepen, zoals vrouwen en kinderen.

2.3 De uitvoering van het externe Europese mensenrechtenbeleid

Om de verspreiding van mensenrechten op het wereldtoneel te kunnen verwezenlijken heeft de EU verschillende positieve en negatieve instrumenten tot haar beschikking. Het is hoofdzakelijk de Europese Raad die verantwoordelijk is voor de uitvoering van het mensenrechtenbeleid via het Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid. Besluitvorming binnen het kader van het gemeenschappelijk beleid gebeurt hoofdzakelijk op basis van unanimité.¹⁰⁴ De Raad heeft buiten de EU verschillende middelen tot haar beschikking om de mensenrechtensituatie in staten te beïnvloeden. Bij het bespreken van deze instrumenten zullen alleen middelen worden besproken die er voor het Verdrag van Lissabon al waren omdat de tijdsperiode in dit onderzoek 1989 tot en met 2008 betreft.

Bilaterale en multilaterale samenwerking zijn van groot belang om de bevordering van mensenrechten in de wereld te verwezenlijken. Een aantal instrumenten valt hier dan ook onder, bijvoorbeeld de mensenrechtendialoog. Voor het inwerkingtreden van het Verdrag van Lissabon kon de Raad middels gemeenschappelijke strategieën, gemeenschappelijke standpunten en gemeenschappelijke optredens, besluiten nemen en de uitvoering ervan mogelijk maken. De standpunten die de Raad inneemt zijn bindend.¹⁰⁵

Een tweede instrument is het uitvoeren van demarches bij regeringen. Demarches zijn bedoeld om een regering ervan te overtuigen haar standpunt te herzien of een bepaalde maatregel niet door te voeren.¹⁰⁶ Hierbinnen is onderscheid tussen openbare en vertrouwelijke demarches. Een derde middel is de politieke dialoog met staten buiten de EU. Een vierde instrument is de meer specifieke mensenrechtendialoog, die met tientallen landen wordt gevoerd, waaronder China. Een ander instrument is de mensenrechten- en democratieclausule in EU-overeenkomsten met derde landen.¹⁰⁷ Diplomatieke maatregelen om een regering eraan te herinneren mensenrechten te respecteren, vormen een ander middel om druk uit te oefenen. Deze kunnen zowel publiekelijk als vertrouwelijk worden gedaan.

Het onder de aandacht brengen van mensenrechten in internationale fora is ook een instrument, hierbij kan worden gedacht aan het indienen van mensenrechtenresoluties in de VN-Mensenrechtenraad en het bespreken van mensenrechten tijdens internationale

¹⁰⁴ Europese Unie, 'Gemeenschappelijk Buitenlands- en Veiligheidsbeleid', http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/lisbon_treaty/ai0025_nl.htm (18-04-2011).

¹⁰⁵ Kinzelbach, 'The EU, China and human rights', 207.

¹⁰⁶ Ibidem, 207.

¹⁰⁷ Alston en Weiler, 'an ever closer Union in need of a human rights policy', 38-39.

topbijeenkomsten.¹⁰⁸ De EU brengt de mensenrechtensituatie in een bepaalde staat binnen de VN met wisselend succes onder de aandacht binnen. Een negatief middel dat de Raad ter beschikking heeft is het instellen van sancties tegen een bepaalde staat. Dit is in tegenstelling tot het voeren van een dialoog een duidelijke *stick* waar de Raad gebruik van kan maken.¹⁰⁹

De mensenrechtensituatie in kandidaat-lidstaten wordt in toetredingsonderhandelingen aan de orde gebracht in de vorm van mensenrechtenconsultaties. Van deze staten wordt geëist dat ze mensenrechten respecteren en bepaalde regelgeving met betrekking hiertoe opstellen of juist opheffen om toe te mogen treden tot de EU.¹¹⁰ De mensenrechtenconsultaties worden ook met een aantal landen gehouden die geen kandidaat-lidstaten zijn, zoals Canada.¹¹¹ Tenslotte publiceert de Europese Raad ieder jaar mensenrechtenverslagen waarin instrumenten, standpunten en specifieke misstanden worden besproken, evenals de effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid.

2.4 Het beleid met betrekking tot China

Het Chinabeleid van de EU is een strategisch partnerschap en is gebaseerd op *unconditional engagement*.¹¹² Betrokkenheid van de EU bij China wordt dan ook gezien als onvoorwaardelijk en positief. Het beleid kent een aantal doelen, deze zijn:

- “- engage China further, bilaterally and on the World stage, through an upgraded political dialogue,
- support China’s transition to an open society based upon the rule of law and respect for human rights,
- encourage the integration of China in the World economy through bringing it fully into the World trading system, and supporting the process of economic and social reform,
- raise the EU’s profile in China.”¹¹³

Met name het tweede doel is direct van toepassing op het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. Toch kunnen ook de andere doelen van toepassing zijn op het mensenrechtenbeleid. De integratie van China in het mensenrechtenstelsel van de VN en de politieke constructieve dialoog zijn bijvoorbeeld ook van toepassing op het eerste doel en

¹⁰⁸ A. Clapham, ‘Where is the EU’s human rights common foreign policy, and how is it manifested in multilateral fora?’ in: P. Alston, *The EU and human rights* (New York 1999) 627-686, 654.

¹⁰⁹ Kinzelbach, ‘The EU, China and human rights’, 207.

¹¹⁰ Alston en Weiler, ‘an ever closer Union in need of a human rights policy’, 16-17.

¹¹¹ Europese Unie, ‘Mensenrechten’, http://europa.eu/pol/rights/index_nl.htm (26-03-2011).

¹¹² Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 1-2.

¹¹³ Externe Dienst EU, ‘EU-China human rights dialogue’, http://eeas.europa.eu/china/index_en.htm (30-03-2011).

sociale hervormingen in het derde doel hebben betrekking tot de tweede generatie mensenrechten.

Het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China uit zich voornamelijk via twee kanalen: de mensenrechtendialoog met China en de Mensenrechtencommissie/Mensenrechtenraad in de VN. Daarnaast worden in EU-verband demarches uitgevoerd, is er de mogelijkheid dat mensenrechten in de politieke dialoog aan bod komen en zijn de bilaterale relaties van belang.¹¹⁴

In 1995 werd de Europese mensenrechtendialoog met China gestart.¹¹⁵ Hierdoor kon China achter gesloten deuren worden geconfronteerd met haar mensenrechtensituatie. In de inleiding werden al twee visies genoemd op de redenen voor het starten van de mensenrechtendialoog. Sinds de start van de mensenrechtendialoog in 1995 zijn er drie terreinen waarop de EU zich concentreert. Deze zijn: de politieke dialoog, economische/handelsrelaties en samenwerkingsprogramma's tussen de EU en China.¹¹⁶

Via de mensenrechtendialoog wil de EU de discussie aangaan met de Chinese regering over haar mensenrechtensituatie en de staat er zo toe bewegen deze te verbeteren.¹¹⁷ De Chinese regering kan in deze dialoog ook mensenrechtenschendingen in de EU onder de aandacht brengen. De Europese doelen van de dialoog veranderen vaak doordat er door de jaren heen steeds nieuwe prioriteiten bij komen.¹¹⁸ Enkele doelen zijn: betere behandeling van en meer rechten voor minderheden (bijvoorbeeld voor Tibetanen en Falun Gong beoefenaars), het integreren van China in het mensenrechtenstelsel van de VN, het uitbannen van marteling en afschaffing van de doodstraf.¹¹⁹ Doordat er steeds nieuwe doelen bijkomen zijn er steeds meer zorgwekkende zaken die moeten worden besproken. Het is de vraag hoe dit in de praktijk uitpakt.

De mensenrechtendialoog is een uiting van de *carrot* benadering ten opzichte van China en bestaat uit drie delen. Het eerste deel bestaat uit de halfjaarlijkse dialogen tussen afgevaardigden van de ministeries van Buitenlandse Zaken in de EU trojka en China en leden van de Europese Commissie. Hoewel de Europese Commissie is vertegenwoordigd in de dialoog, heeft de Raad de meeste bevoegdheden. Het eerste deel is de officiële dialoog waarin

¹¹⁴ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Notitie mensenrechtenbeleid 2001*, 28 mei 2001.

¹¹⁵ A. Kent, *China, The United Nations, and human rights. The limits of compliance* (zp 1999) 76.

¹¹⁶ Baehr e.a., *Human rights in the foreign policy of the Netherlands*, 160-161.

¹¹⁷ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Notitie mensenrechtenbeleid 2001*, 28 mei 2001.

¹¹⁸ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 20-21.

¹¹⁹ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 284. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 9 maart 2000.

algemene mensenrechtzaken worden besproken en waarin aandacht is voor specifiekere mensenrechtensituaties, bijvoorbeeld de situatie waarin een mensenrechtenactivist verkeert. Daarnaast wordt de samenwerking tussen de twee partijen binnen multilaterale fora besproken. De dialoog wordt één maal per jaar in China gehouden en één maal per jaar in het land dat het presidentschap van de EU bekleedt. De dialoog is grotendeels vertrouwelijk.¹²⁰

Het tweede deel van de dialoog zijn de halfjaarlijkse bijeenkomsten waarin Europese en Chinese academici met elkaar discussiëren over bepaalde aspecten van mensenrechten. Het derde deel is het opzetten van projecten om de rechtstaat te versterken en het stimuleren van ondertekening en ratificatie van mensenrechtenverdragen.¹²¹ Projecten en bijeenkomsten uit deze twee onderdelen van de dialoog kunnen worden gefinancierd door de Europese Commissie. Het eerste onderdeel van de mensenrechtendialoog is een brandpunt omdat de EU met name hierin de mensenrechtensituatie in China probeert te verbeteren en omdat zaken als ondertekening en ratificatie van mensenrechtenverdragen doorgaans ook aan bod komen in de eerste groep. Het voeren van een dialoog geniet volgens de EU voorkeur boven de harde benadering met sancties.

In 1946 werd de Mensenrechtencommissie van de VN opgericht. In deze commissie zaten 53 lidstaten die werden gekozen in de Economische en Sociale Raad van de VN.¹²² In 2006 werd de Mensenrechtencommissie vervangen door de Mensenrechtenraad van de VN. De 47 leden werden gekozen uit de Algemene Vergadering.¹²³ Voor het gemak verwijs ik steeds naar de Mensenrechtenraad. Hiermee bedoel ik ook de Mensenrechtencommissie van voor 2006.

De EU probeerde tot 1997 via de Mensenrechtenraad het mensenrechtenbeleid van China aan de orde te stellen.¹²⁴ Dit gebeurde hoofdzakelijk door het indienen, mede-indienen en/of steunen van ontwerp-resoluties over mensenrechtenschendingen in China. Hoewel de EU de mogelijkheid heeft resoluties in te dienen met betrekking tot de Chinese mensenrechtensituatie, is er een mogelijkheid om bespreking van de ontwerp-resolutie in de VN-Mensenrechtenraad te voorkomen. Een staat kan een *no-action* motie indienen waardoor de ontwerp-resolutie niet wordt besproken in de Mensenrechtenraad. Aangezien er in de oude commissie 53 leden waren en in de Mensenrechtenraad 47, betekende dit dat er actief moest en moet worden gelobbyd om een dergelijke motie tegen te houden. Daarnaast is het van

¹²⁰ Baehr e.a., *Human rights in the foreign policy of the Netherlands*, 160-161.

¹²¹ Ibidem, 160-161.

¹²² W. Kälin en J. Künzli, *The law of international human rights protection* (New York 2009) 240.

¹²³ United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Human rights bodies', <http://www2.ohchr.org/> (10-07-2011).

¹²⁴ Malcontent en Huijboom, *De Nederlandse inzet in de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens*, 67.

belang dat de lidstaten van de EU (de landen die op dat moment een zetel hebben in de Mensenrechtenraad) allen achter de resolutie staan om de kans op behandeling van de ontwerp-resolutie zo groot mogelijk te maken.¹²⁵ In de praktijkbespreking zal duidelijk worden dat resoluties over mensenrechtenschendingen in de Communistische Volksrepubliek China nooit zijn besproken in de Mensenrechtenraad.

Het indienen van een ontwerp-resolutie in de Mensenrechtenraad is een duidelijk gebruik van een *stick* maatregel om de Chinese regering ertoe te bewegen haar mensenrechtenbeleid aan te passen. Door deze resolutie succesvol in te dienen kan de Chinese regering openlijk worden geconfronteerd met en worden bekritiseerd voor haar tekortschietingen op het gebied van mensenrechten voor alle leden van de VN-Mensenrechtenraad.¹²⁶ Dit kan de Chinese regering in een benarde situatie brengen en leiden tot gezichtsverlies ten opzichte van andere staten.

2.5 Conclusie

De theorie met betrekking tot het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China is mager. De doelstellingen van de mensenrechtendialoog zijn aan verandering onderhevig. De dialoog is intergouvernementeel van karakter en de Europese Raad is daarin dan ook dominant. Van transparantie in de dialoog is weinig sprake aangezien deze grotendeels vertrouwelijk is.

Pogingen tot gebruik van de Mensenrechtenraad van de VN om de mensenrechtensituatie van China te beïnvloeden, bestaan uit het indienen en steunen van resoluties over ernstige schendingen in de communistische staat. Gebruik van de Mensenrechtenraad vormt met name een *stick approach* vanwege het indienen van resoluties tegen China. De mensenrechtendialoog vormt daarentegen een *carrot approach*.

¹²⁵ Voor een overzicht van de staten die op het moment een zetel hebben zie: United Nations Human Rights, Office of the High Commissioner for Human Rights, 'Human rights bodies', <http://www2.ohchr.org/> (10-07-2011).

¹²⁶ Kent, *China, The United Nations, and human rights*, 68.

3. Het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China in de praktijk

Om te onderzoeken hoe het beleid in de praktijk uitpakt, worden twee *case studies* verricht. Deze zijn: de repressie van de Falun Gong tussen 1996 en 2008 en de onderdrukking van Tibet in de periode 1989-2008. Omdat beide casussen een langere periode behandelen kan een beeld worden geschetst van de ontwikkeling van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China tussen 1989 en 2008.

Bij de casussen wordt eerst gekeken naar de situatie waarin de Tibetanen en de Falun Gong verkeerden en naar de achtergrond van de onderdrukking. Vervolgens wordt de reactie van de Europese Raad via de mensenrechtendialoog en via de VN-Mensenrechtenraad besproken. Dit laatste is voornamelijk van belang tot 1997 omdat tussen 1998 en 2008 niet actief actie werd ondernomen door de EU om Chinese mensenrechtenschendingen te behandelen in de VN-Mensenrechtenraad.¹²⁷

In het volgende hoofdstuk wordt uitgebreider gekeken naar het effect van de maatregelen die door de EU zijn genomen om de mensenrechtensituatie in China te beïnvloeden. In dit hoofdstuk komt dit slechts kort aan bod.

3.1 Algemeen

Sinds het incident op het Plein van de Hemelse Vrede geeft de EU veelvuldig kritiek op mensenrechtenschendingen in China. Mede door druk vanuit de publieke opinie om maatregelen te nemen kon de EU in 1989 niet stil blijven over het Chinese neerslaan van de protesten op het Plein van de Hemelse Vrede.¹²⁸ De Europese Raad reageerde al snel met de *stick* methode. Hoge contacten met China werden bevroren, nieuwe samenwerkingsprojecten werden uitgesteld en er kwam een wapenembargo tegen China.¹²⁹ Deze maatregelen vielen onder de harde methode omdat het een aantasting van de relatie met China betekende en beperkingen oplegde aan het land. Een jaar later in oktober 1990 trachtte de EU de betrekkingen met China te normaliseren. Economische belangen speelden hierin een belangrijke rol.¹³⁰ De rol van economische belangen in het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China wordt toegelicht in hoofdstuk 4.

Halverwege de jaren negentig kreeg de *carrot* methode door de mensenrechtendialoog een steeds dominantere positie en werd er in veel mindere mate openlijk kritiek geuit op het

¹²⁷ Kinzelbach, 'The EU, China and human rights. Normative partnership or antagonism in disguise?', 207.

¹²⁸ J. Muller, *European integration. Sharing of experiences* (Singapore 2008) 343.

¹²⁹ Ibidem, 342-345.

¹³⁰ EU press release, *The state of play in the EC's relations with China*, 28 april 1993.

Chinese mensenrechtenregime.¹³¹ De Chinese regering werd vanaf toen vooral achter gesloten deuren benaderd over zaken als marteling, beperken van het recht op persvrijheid en vrijheid van godsdienst en het hanteren van de doodstraf.¹³²

3.2 Case study één: De vervolging van de Falun Gong

Begin jaren negentig werd de Falun Gong bekend en kwamen er steeds meer volgelingen. Aanvankelijk werd het volgen van deze beweging aangemoedigd door de Chinese regering vanwege de nadruk op discipline en gezondheid. Eind jaren negentig had de beweging miljoenen volgelingen in China.¹³³

Inhoudelijk was de beweging vooral spiritueel van aard. Middels deze overtuiging zouden ziektes en andere fysieke klachten kunnen worden genezen. Daarnaast lag de nadruk op spirituele bevrijding. Volgens de stichter van de beweging, Li Hongzhi, konden mensen hun negatieve karma omzetten in positieve deugden als ze de leer van de Falun Gong volgden. Door de verwijdering van negatieve karma konden ziektes worden genezen. Daarnaast was het van belang om lijden te kunnen verdragen en om goede daden te doen.¹³⁴

De Chinese regering begon de Falun Gong in de loop van de jaren negentig als dreiging te zien voor haar autoriteit. De angst bestond binnen de Chinese regering dat de Falun Gong een onafhankelijke georganiseerde beweging zou worden. De groepering telde ruim dertig miljoen leden en bovendien waren er ook binnen de communistische partij Falun Gong beoefenaars en sympathisanten.¹³⁵ Daarnaast vonden er veel demonstraties plaats door Falun Gong leden en de Chinese regering vreesde dat haar veiligheidsapparaat niet in staat was deze demonstraties tegen te houden.¹³⁶ Deze angst van de Chinese regering vindt haar basis in het verleden. Toen China nog een keizerrijk was, was er vaak sprake van massale opstanden tegen de heersende keizer door religieuze bewegingen. Dit leidde zelfs een aantal keer tot het einde van een dynastie. Voor de Chinese regering was het gevaar dat de Falun Gong op den duur hetzelfde effect zou kunnen hebben dan ook reëel.¹³⁷

¹³¹ N. Rees, 'EU-China relations: historical and contemporary perspectives', in G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 31-46, 38-40.

¹³² Ibidem, 39.

¹³³ M. H. Chang, 'Falun Gong and religious millenarianism in China', in: C. Schafferer (ed.), *Understanding modern East Asian politics* (New York 2005) 83-98, 84-85.

¹³⁴ P. Sandby-Thomas, *Legitimizing the Chinese Communist Party since Tiananmen. A critical analyses of the stability discourse* (New York 2011) 89-92.

¹³⁵ J. Powers en M.Y.M. Lee, 'Dueling media: symbolic conflict in China's Falun Gong suppression campaign', in: R. Ma, *Chinese conflict management and resolution* (Westport 2002) 259-274, 259-260 en Human Rights Watch, *Dangerous meditation. China's campaign against Falun Gong* (New York 2002).

¹³⁶ Ibidem, 259-260 en Human Rights Watch, *Dangerous meditation. China's campaign against Falun Gong* (New York 2002).

¹³⁷ Chang, 'Falun Gong and religious millenarianism in China', 84-86.

Vanaf 1996 werden boeken over de Falun Gong verboden en werd de Falun Gong in de media uiterst negatief weergegeven. Op 25 april 1999 gingen tussen de tienduizend en zestienduizend volgelingen hier vreedzaam tegen protesteren in Tianjin. De Chinese regering was compleet verrast door het protest en belangrijker nog, door de omvang ervan. Verschillende demonstranten werden gearresteerd. Een dag later werden de gevangenen vrijgelaten.¹³⁸ Drie maanden later, op 22 juni 1999 werd de Falun Gong beweging verboden door toenmalig leider van de Communistische Volksrepubliek China, Jiang Zemin. De openbare vervolgingscampagne werd in datzelfde jaar door hem gestart en het 6-10 bureau werd opgericht. Dit laatste was gericht op vervolging van Falun Gong beoefenaars.¹³⁹ De Falun Gong werd door de Chinese regering afgeschilderd als illegale organisatie, ketterse groep en een bedreiging voor de sociale en politieke stabiliteit van China.¹⁴⁰

Direct na de start van de vervolgingscampagne werd nog onderscheid gemaakt tussen mensen die de Falun Gong volgden vanwege gezondheidsredenen en mensen die betrokken waren bij de demonstraties. Deze laatste groep werd als eerste opgespoord.¹⁴¹ Daarnaast vond er een zuivering plaats van regeringsambtenaren die ervan werden verdacht dat zij sympathiseerden met de Falun Gong of er volgelingen van waren. Tegelijkertijd begon een massale propagandacampagne tegen de Falun Gong om de spirituele beweging in diskrediet te brengen.¹⁴² Li Hongzhi werd hierin sterk bekritiseerd. Volgelingen van de beweging waren volgens de Chinese regering onder zijn macht en volgden geen hogere spirituele waarheid maar slechts de wil van Li. De intentie van Li was volgens de Chinese regering het ondermijnen van de Chinese staat en de autoriteit van de communistische partij.¹⁴³ Daarnaast probeerde de Falun Gong volgens de Chinese regering de eenheid en stabiliteit in China te ondermijnen. Dit hadden zij tussen 1996 en 1999 al gedaan door de protesten die zij hadden opgezet en dit zouden zij op deze manier blijven doen. De protesten van de Falun Gong waren volgens de Chinese regering dan ook illegaal doordat de motieven voor het protest opzettelijk onduidelijk werden gehouden. Hierdoor werden Falun Gong beoefenaars in feite tot

¹³⁸ Ibidem, 84-86.

¹³⁹ Powers en Lee, 'Dueling media: symbolic conflict in China's Falun Gong suppression campaign', 259-260.

¹⁴⁰ Sandby-Thomas, *Legitimizing the Chinese Communist Party since Tiananmen*, 97-99.

¹⁴¹ Ibidem, 97-99.

¹⁴² Ibidem, 97-99.

¹⁴³ Ibidem, 99-105.

criminel bestempeld.¹⁴⁴ Via de inhoud van de propagandacampagne rechtvaardigde de Chinese regering in het openbaar haar harde optreden tegen de Falun Gong.¹⁴⁵

Na de start van de actieve vervolgingscampagne werd in 2000 al het gebruik van grootschalige schendingen vanuit de overheid gericht tegen de Falun Gong bekend, waaronder buitensporige gevangenisstraffen, moord, marteling, verkrachting, willekeurige detentie, psychiatrische detentie en ‘heropvoeding’ middels arbeid in werkkampen.¹⁴⁶ Het feit dat marteling veel plaatsvond is interessant. De Chinese regering had namelijk in de jaren tachtig het VN-Verdrag tegen foltering en andere wrede, onmenselijke of ontorende behandeling of bestraffing (CAT) ondertekend en geratificeerd.¹⁴⁷ Desondanks liet de Chinese regering Falun Gong beoefenaars martelen en leefde ze het VN-Verdrag tegen marteling dus niet na.

In de jaren daarna hield de vervolging niet op en werd de schaal ervan niet kleiner. Amnesty International en Human Rights Watch rapporteerden herhaaldelijk over de bovenstaande schendingen.¹⁴⁸ Tussen 1999 en 2004 zijn naar schatting meer dan achthonderd Falun Gong beoefenaars tijdens hun detentie overleden aan de gevolgen van marteling, slechte hygiënische omstandigheden en onthouding van voedsel en medicijnen.¹⁴⁹ In 2003 zaten tienduizenden beoefenaars in detentie in werkkampen, psychiatrische ziekenhuizen of gevangnissen.¹⁵⁰ In 2007 zijn meer dan honderd Falun Gong beoefenaars overleden in de gevangenis of net nadat zij waren vrijgelaten.¹⁵¹ Dit betekent dat China de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens tussen 1999 en 2007 niet naleefde.¹⁵²

In de aanloop naar de Olympische Spelen werden de rechten van de Falun Gong nog verder geschonden. Mensen werden, naast de eerder genoemde schendingen, nu ook preventief gedeporteerd zodat ze geen onregelmatigheden konden veroorzaken in de aanloop tot de Olympische Spelen.¹⁵³ Inmiddels heeft Amnesty International geconstateerd dat alleen al in de aanloop tot de Olympische Spelen (2007-2008) tienduizenden Falun Gong

¹⁴⁴ Ibidem, 103-113.

¹⁴⁵ Amnesty International, *China: the crackdown on Falun Gong and other so-called “heretical organizations”* (zp 2000) 1 en Human Rights Watch, *Dangerous meditation. China’s campaign against Falun Gong* (New York 2002).

¹⁴⁶ Amnesty International, *China: the crackdown on Falun Gong and other so-called “heretical organizations”*, 2 en 36-42.

¹⁴⁷ R.L. Edmonds, *China and Europe since 1978: A European perspective* (Cambridge 2002) 51.

¹⁴⁸ Amnesty International, ‘China’, <http://www.amnesty.org/en/region/china> (27-05-2011) en Human Rights Watch, ‘China and Tibet’, <http://www.hrw.org/asia/china> (27-05-2011).

¹⁴⁹ Amnesty International, *Jaarboek China (inclusief Hong Kong en Macao) 2004* (zp 2004).

¹⁵⁰ Amnesty International, *Jaarboek China (inclusief Hong Kong en Macao) 2003* (zp 2003).

¹⁵¹ Amnesty International, *China - Amnesty International report 2008* (zp 2008).

¹⁵² Verenigde Naties, *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*, Preambule.

¹⁵³ Amnesty International, *China. Amnesty International report 2009* (zp 2009).

beoefenaars werden gearresteerd, waarvan er honderden naar werkkampen werden gestuurd.¹⁵⁴

Op basis van de voorgaande cijfers van Amnesty International en Human Rights Watch kan worden geconcludeerd dat Falun Gong beoefenaars op grote schaal schendingen van hun rechten ondervonden.

3.2.1 De reactie van de Europese Raad via de mensenrechtendialoog met China en via de VN-Mensenrechtenraad

Binnen de EU-China mensenrechtendialoog heeft de EU meerdere malen haar zorgen uitgedrukt over de situatie waarin de Falun Gong verkeerde. Dit begon in 1999 toen de geïstitutionaliseerde vervolging van de Falun Gong startte. Uit de mensenrechtenverslagen tussen 1998-1999 en 2008 wordt duidelijk dat de EU het lot van grote aantallen Falun Gong beoefenaars veelvuldig aan bod bracht tijdens mensenrechtendialogen van de EU met China.¹⁵⁵ In de evaluatie van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China in 1999 is er al aandacht voor de vervolging van de Falun Gong:

“The EU is deeply concerned by the continuing and widespread restrictions on fundamental freedoms, notably freedom of assembly, expression and association. [...]The EU also expresses concern about the number of arrests and the harshness of sentences passed upon followers to the Falun Gong, and about the restrictions and punishments of members of the Christian Church and other religious groups.”¹⁵⁶

De verwijzing naar de Falun Gong is hier beperkt. In het citaat is slechts aandacht voor het aantal arrestaties en de zwaarte van de straffen die Falun Gong beoefenaars kregen opgelegd. Er wordt geen expliciete aandacht gegeven aan marteling van de volgelingen, politiegeweld tegen hen of gedwongen ‘heropvoedingen’.¹⁵⁷

Uit de conclusies van januari 2001 over de mensenrechtendialoog en de daarop volgende evaluatie van de dialoog is ook weer aandacht voor de Falun Gong. In dit jaar was de aandacht gericht op de rechten van Falun Gong beoefenaars in detentie.¹⁵⁸ In deze conclusies werd vermeld dat de Falun Gong onderdeel was van de gerichte dialoog en dat de Raad op dit gebied naar vooruitgang zou streven.¹⁵⁹ Dit duidt op een sterkere focus op het lot van de leden

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Zie de mensenrechtenverslagen van de EU over China van 1998-1999 tot en met 2008.

¹⁵⁶ Raad Algemene Zaken, 2249ste zitting, 20 maart 2000.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Raad Algemene Zaken, 2327ste zitting, 22/23 januari 2001.

¹⁵⁹ Ibidem.

van de Falun Gong. Ook in de conclusies over de mensenrechtendialoog van 11 maart 2002 bleek dat de EU zich nog steeds zorgen maakte over de schendingen die tegen de Falun Gong werden begaan:

“The Council remained concerned about the lack of respect for human rights in China, including the freedoms of expression, religion and association, about the ongoing violations of human rights of pro-democracy activists, proponents of free trade unions and followers of the Falun Gong.”¹⁶⁰

Hoewel niet expliciet werd vermeld van welke mensenrechtenschendingen sprake was, is helder dat het lot van de Falun Gong hier breder werd behandeld dan in eerdere jaren, toen de aandacht werd beperkt tot arrestaties, de zwaarte van straffen en de rechten van Falun Gong beoefenaars in detentie. Belangrijker nog is dat uit dit citaat blijkt dat de EU inziet dat de situatie voor de Falun Gong aanhoudend is. Er wordt helder uitgedrukt dat het ‘continue schendingen’ betreft. Hoewel niet uit de tekst duidelijk wordt welke schendingen er precies worden begaan tegen de beweging blijkt wel dat iedere schending er één teveel is. Naast de Falun Gong worden ook concrete schendingen genoemd waarvan een aantal van toepassing is op de beweging, waaronder foltering en tekortkomingen ten aanzien van vrijheden. Uit dit rapport blijkt dat de EU zich bewust is van de nijpende situatie waarin volgelingen van de beweging zich bevinden en hieraan prioriteit geeft. Ook in de conclusies van 18 maart 2003 werd gesproken van voortdurende schendingen van mensenrechten met betrekking tot Falun Gong beoefenaars.¹⁶¹

Begin 2004 maakte de toenmalige voorzitter van de EU, Ierland, er een prioriteit van om de Chinese regering via de Europese mensenrechtendialoog met China te confronteren met de schendingen die werden begaan tegen de Falun Gong. In de dialoog van begin 2004 werd deze focus aangegeven:

“De voortgaande wijdverbreide toepassing van de doodstraf en foltering en aanzienlijke tekortkomingen ten aanzien van de vrijheid van meningsuiting, vergadering, vereniging en godsdienst en van de persvrijheid, de continue schendingen van de mensenrechten van voorvechters van de democratie, voorstanders van vrije vakbonden en volgelingen van de Falun

¹⁶⁰ Raad Algemene Zaken, *2416ste zitting*, 11 maart 2002.

¹⁶¹ Raad Algemene Zaken, *2495ste zitting*, 18 maart 2003.

Gong, en de repressie van personen die tot etnische minderheden behoren in Tibet en Xingjiang, blijven hoog op de agenda van de EU ten aanzien van de Chinese regering.”¹⁶²

Resultaten had dit echter niet. Volgens een aanwezige bij de dialoog: “The facts showed that the Chinese government doesn’t have any sincerity to improve its human rights.”¹⁶³ De Chinese regering had volgens deze toeschouwer dus geen intentie om haar mensenrechtenbeleid aan te passen. Tijdens de dialoog in december 2004 werd er niet expliciet aandacht gegeven aan de Falun Gong.¹⁶⁴

In 2004 riep Amnesty International de EU op tot het evalueren, verbeteren en transparanter maken van haar mensenrechtendialoog met China. Amnesty had geconstateerd dat de mensenrechtensituatie in China niet was verbeterd en dat de Europese mensenrechtendialoog met China weinig resultaten had geboekt. De dialoog moest dan ook meer resultaatgericht worden gemaakt.¹⁶⁵ Een aantal maanden later evalueerde de EU haar mensenrechtendialoog met China, waarin zij constateerde dat de dialoog op middellange termijn goede resultaten boekte en een goed kanaal was om de mensenrechtendiscussie met China te voeren. De EU kon in de dialoog haar zorgen uitdrukken over mensenrechtenschendingen in China. Daarnaast kon samenwerking en uitwisseling van kennis met China tot stand worden gebracht.¹⁶⁶ Het lijkt in deze evaluatie alsof de EU meer bezig was met de mogelijkheid om een discussie met China te kunnen voeren en haar zorgen te kunnen uiten, dan met het behalen van concrete resultaten.¹⁶⁷

In de dialoog van oktober 2005 en mei 2006 werd de Falun Gong weer expliciet besproken in de mensenrechtendialoog.¹⁶⁸ Er werd aangegeven dat:

“Op vragen in verband met de vrijheid van meningsuiting, het internet, de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging, onder andere met betrekking tot Falun Gong, en de vrijheid van vereniging en de rol van de NGO's werden de vanouds bekende antwoorden gegeven.”¹⁶⁹

¹⁶² Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2004*, 105.

¹⁶³ Ibidem.

¹⁶⁴ Department of foreign affairs Ireland, *Human rights issues*, 26 januari 2005.

¹⁶⁵ Amnesty International, *Closing the gap between rhetoric and practice. Amnesty International recommendations to the Dutch EU presidency* (Brussel 2004) 16.

¹⁶⁶ Kamerstuk Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 575. *Brief van de minister en van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken*, 5 oktober 2004.

¹⁶⁷ Kinzelbach, ‘The EU, China and human rights’, 213.

¹⁶⁸ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Vragen van het lid Herben (LPF) aan de minister van Buitenlandse Zaken over een geheim (concentratie)kamp voor Falun Gong aanhangers in China*, 27 maart 2006.

¹⁶⁹ Europese Raad, *EU annual report on human rights 2006*, 18.

Met vanouds bekende antwoorden werd bedoeld dat de Chinese regering beweerde dat zij open stond voor discussie, maar dat ze niet van plan was haar beleid te wijzigen.¹⁷⁰

Tegelijkertijd werd in de Europese mensenrechtenrapportage van 2006 aangegeven dat de constructieve dialoog de voorkeur had in het beïnvloeden van het Chinese mensenrechtenbeleid.¹⁷¹

In de jaarverslagen van 2008 en 2009 werd in tegenstelling tot de eerdere jaarverslagen niet verwezen naar de Falun Gong. De focus lag toen op Tibet en de aanloop naar de Olympische Spelen.¹⁷² Dit is verbazend omdat een groot aantal Falun Gong beoefenaars werd gearresteerd in de aanloop tot de Olympische Spelen. Tussen januari en juli 2008 werden alleen al in de omgeving van Beijing 586 volgelingen van de Falun Gong gearresteerd.¹⁷³

Binnen de VN-Mensenrechtenraad is de Chinese regering niet op het matje geroepen vanwege haar beleid jegens de Falun Gong. Doordat vanaf 1996 steeds meer beperkende maatregelen tegen de Falun Gong werden ingevoerd, worden hier de mensenrechtzittingen vanaf 1997 besproken. De zitting van 1996 wordt niet besproken omdat de geleidelijke beperkingen tegen de Falun Gong in de loop van 1996 werden ingesteld en in 1996 nog niet in een ontwerpresolutie konden worden opgenomen.

In 1997 was lang onduidelijk of een Europese ontwerpresolutie met betrekking tot mensenrechten in China kon worden ingediend. Een aantal landen bleef het besluit tot indiening uitstellen, dit waren Frankrijk, Italië, Duitsland en Spanje.¹⁷⁴ De 53ste zitting van de Mensenrechtencommissie in de VN vond van 10 maart tot 17 april 1997 plaats, maar pas op 27 maart sprak Frankrijk zich definitief tegen het indienen van een Europese ontwerpresolutie uit. Pas toen Frankrijk dit had gedaan, volgden Italië, Duitsland en Spanje. Hierop nam de Deense regering de indiening van een ontwerpresolutie op zich en zij kreeg hierbij steun van een aantal EU-landen, waaronder Nederland.¹⁷⁵ De Falun Gong werd niet expliciet benoemd in de ontwerpresolutie:

¹⁷⁰ Ibidem, 17-18.

¹⁷¹ Ibidem, 80.

¹⁷² Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2008* en Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2009*.

¹⁷³ X. Li, *Civil liberties in China* (Santa Barbara 2010) 61.

¹⁷⁴ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 76. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 21 april 1997.

¹⁷⁵ Kent, *China, The United Nations, and human rights*, 76.

“[...] continuing reports of violations of human rights and fundamental freedoms in China by local, provincial and national authorities and severe restrictions on the rights of citizens to the freedoms of assembly, association, expression and religion as well as to due legal process and to a fair trial;”¹⁷⁶

Door middel van een *no-action* motie door China kwam het voorstel in 1997 niet op tafel. De motie werd met 27 stemmen voor, 17 tegen en 9 onthoudingen aangenomen. Binnen de stemverdeling was opvallend dat Frankrijk, Duitsland en Italië tegen een *no-action* motie stemden (in plaats van zich te onthouden van stemming) hoewel ze een Europese ontwerpresolutie hadden geweigerd. De andere Europese lidstaten stemden ook tegen, net als landen als de Verenigde Staten en Zuid Afrika. Veel staten met een autoritair bestuur stemden voor de motie. Een aantal voorstellers waren Butan, Ethiopië, Pakistan en Peru. Ook een aantal Westerse en Latijns-Amerikaanse staten stemden voor de motie of onthielden zich van stemming.¹⁷⁷ Denemarken en de andere Europese landen die de ontwerpresolutie indienden ondervonden daarvan de gevolgen. China stelde bijvoorbeeld handelsmissies en ambtelijke overleggen uit.¹⁷⁸ Eerder had China al gewaarschuwd dat het indienen van een ontwerpresolutie gevolgen met zich mee zou brengen. De Chinese regering wilde immers niet dat haar mensenrechtenbeleid in het bijzijn van een groot aantal landen zou worden bekritiseerd.¹⁷⁹

Na 1996 diende of mede-indiende de EU geen ontwerpresoluties meer in.¹⁸⁰ De VS nam na 1997 het initiatief tot het indienen. Bij *no-action* moties bleven de lidstaten van de EU tegenstemmen. In 1998 werd geen resolutie met betrekking tot China ingediend en werd besloten een eventuele resolutie van de Verenigde Staten niet te steunen omdat de Europese mensenrechtendialoog met China resultaten boekte.¹⁸¹ Het besluit van de Europese Raad om geen gezamenlijke ontwerpresolutie meer in te dienen in de VN-Mensenrechtenraad markeerde een verschuiving naar een *carrot approach*. De EU poogde niet meer de Chinese

¹⁷⁶ VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-third session (10 march-17 april 1997) Economic and Social Council. Official records, 1997. Supplement no. 3*, 356.

¹⁷⁷ Ibidem, 356.

¹⁷⁸ Baehr e.a., *Human rights in the foreign policy of the Netherlands*, 157 en Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 76. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 21 april 1997.

¹⁷⁹ Kent, *China, The United Nations, and human rights*, 68.

¹⁸⁰ Malcontent en Huijboom, *De Nederlandse inzet in de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens*, 67.

¹⁸¹ Tweede Kamer der Staten Generaal, *Verslag Algemene Raad d.d. 23/24 februari 1998*.

regering in het bijzijn van een groot aantal landen te confronteren met kritiek op haar mensenrechtenbeleid. In het volgende hoofdstuk wordt hier een verklaring voor gegeven.¹⁸²

In 1999 werd een ontwerpresolutie ingediend door de VS maar werd de Falun Gong niet expliciet vermeld. Toen het tot een stemming kwam (door China) over een *no-action* motion stemden de Europese landen tegen de motie. De stemverdeling was soortgelijk aan die in 1997. In totaal stemden 22 landen voor, 17 tegen en onthielden 14 landen zich van stemming.¹⁸³ Veel Afrikaanse autoritaire staten stemden voor. Een aantal Zuid-Amerikaanse landen deed hetzelfde terwijl de andere landen in die regio zich onthielden van stemming. Ook een klein aantal Afrikaanse staten onthield zich van stemming, waaronder Senegal en Nigeria. Ook Roemenië onthield zich van stemming. De Europese landen stemden tegen de motie, evenals landen als de Verenigde Staten, Rwanda, Japan en Zuid-Afrika.¹⁸⁴

In 2000 kwam de Falun Gong expliciet aan bod in de ontwerpresolutie die door de VS werd ingediend. De EU diende deze weer niet mede in maar de EU-landen die een zetel bekleedden in de Mensenrechtencommissie stemden tegen de *no-action* motie.¹⁸⁵ De stemverdeling bij de *no-action* motie was als volgt: 22 voorstemmers, 18 tegenstemmers en 12 staten onthielden zich van stemming.¹⁸⁶ De stemverdeling was ongeveer hetzelfde als in eerdere jaren.

Tot 2005 was de VS degene die de ontwerpresolutie indiende. In 2003 en vanaf 2005 werd geen ontwerpresolutie ingediend. In 2004 werd deze wel ingediend maar werd deze met 28 stemmen voor, 16 tegen en 9 onthoudingen van tafel geveegd.¹⁸⁷ De stemverdeling was niet helemaal soortgelijk aan de stemverdelingen in 1997 en 1999. Zuid-Afrika stemde in eerdere jaren tegen de *no-action* motie, maar dit keer stemde de Zuid-Afrikaanse regering voor de motie. Peru stemde eerdere jaren voor de motie maar onthield zich deze keer van stemming.¹⁸⁸ Met betrekking tot de China-resoluties die de VS indiende, bekende de EU dat zij het met de meeste zaken steeds wel eens was. De EU benadrukte echter dat zij van mening

¹⁸² P. Lim, 'The politics of the European Union's relations with China', in P.W. Preston en J. Haacke (ed.), *Contemporary China. The dynamics of change at the start of the new millennium* (Londen 2003) 291-324, 308.

¹⁸³ VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-fifth session (22 march-30 april 1999) Economic and Social Council. Official records, 1999. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1999) 320.

¹⁸⁴ *Ibidem*, 320.

¹⁸⁵ VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-sixth session (20 march-28 april 2000) Economic and Social Council. Official records, 2000. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 2000) 409-412.

¹⁸⁶ *Ibidem*, 412.

¹⁸⁷ VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the sixtieth session (15 march-23 april 2004) Economic and Social Council. Official records, 2004. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 2004) 382-383.

¹⁸⁸ *Ibidem*, 383.

was dat de voorkeur bij aanmoediging en dialoog lag als het ging om het beïnvloeden van het Chinese mensenrechtenbeleid.¹⁸⁹

3.3 Case study twee: Tibet tussen 1989 en 2008

De status van Tibet is al lange tijd een punt van discussie. Veel Tibetanen beweren dat hun gebied in het verleden altijd praktisch onafhankelijk is geweest, terwijl de Chinezen juist benadrukken dat Tibet altijd deel uitmaakte van China.¹⁹⁰

Toen het Chinese keizerrijk in 1911 viel, verbrak Tibet alle banden met China. Hierdoor hadden de Tibetanen controle over het binnenlandse en buitenlandse beleid.¹⁹¹ De Tibetaanse overheid ging banden aan met Rusland, Groot-Brittannië en de Verenigde Staten.¹⁹² In 1950 werd Tibet ingelijfd door China.

Er bestaat grote onenigheid over de vraag of Tibet daadwerkelijk onafhankelijk was tussen 1911 en 1950. De Tibetanen menen dat Tibet onafhankelijk was en gebruiken hiervoor argumenten als: de Tibetaanse overheid had verdragen gesloten met buitenlandse mogendheden, Tibet had een eigen leger, postzegels en munt en Tibet had een eigen unieke taal en cultuur.¹⁹³ De Chinezen beweren dat het bezit van een eigen taal en cultuur niet betekent dat een gebied een staat is, dat de Tibetaanse centrale overheid in feite een lokale overheid was, dat China tussen 1911 en 1950 te zwak was om in te grijpen in Tibet en dat de staten waarmee de Tibetaanse overheid banden had geen van allen de onafhankelijkheid van Tibet officieel erkenden.¹⁹⁴ Geen enkele staat erkende officieel de onafhankelijkheid van Tibet tussen 1911 en 1950. De buitenlandse overheden die banden onderhielden met Tibet benadrukten zelfs dat Tibet een deel was van China.¹⁹⁵

Of Tibet nu werkelijk onafhankelijk was tussen 1911 en 1950, en in de eeuwen daarvoor, is moeilijk te achterhalen. Dit maakt de kwestie Tibet nog ingewikkelder. In ieder geval was China in 1950 machtig genoeg om van Tibet een integraal onderdeel van de Chinese staat te maken.¹⁹⁶ Negen jaar later vond de eerste grote opstand tegen de Chinese communistische overheersing plaats. De opstand begon in de hoofdstad Lhasa van Tibet en

¹⁸⁹ Tweede kamer der Staten Generaal, *Kamerbrief 60^e zitting VN-Mensenrechtencommissie*, 11 mei 2004.

¹⁹⁰ D. Anand, 'The Tibet question and the West: issues of sovereignty, identity and representation', in: B. Sautman en J.T. Dreyer (ed.), *Contemporary Tibet: politics, development and society in a disputed region* (New York 2006) 285-304, 286-287.

¹⁹¹ T.W. Shakya, '1948 Tibetan trade mission to United Kingdom', in: A. McKay (ed.), *The history of Tibet. The modern period: 1895-1959. The encounter with modernity* (Londen 2003) 573-585, 573.

¹⁹² A.T. Grunfeld, *The making of modern Tibet* (New York 1996) 258.

¹⁹³ Ibidem, 254.

¹⁹⁴ Ibidem, 255-257.

¹⁹⁵ Ibidem, 258.

¹⁹⁶ D. Norbu, *China's Tibet policy* (Richmond 2001) 319.

was zowel anti-Chinees als anti-communistisch. In datzelfde jaar vluchtte de geestelijk leider van Tibet, de Dalai Lama, naar het buitenland.¹⁹⁷

Sinds de jaren vijftig voerde de Chinese regering een propagandaoorlog tegen de Dalai Lama omdat de Chinese regering hem zag als separatist die van Tibet een onafhankelijke staat wilde maken. De Chinese regering zag de kwestie Tibet dan ook voornamelijk als een zaak tussen de Chinese regering en de Dalai Lama en niet tussen de Chinese regering en de Tibetaanse regering.¹⁹⁸ Gedurende een deel van de te behandelen periode was er dan ook sprake van een dialoog (over een grotere mate van autonomie voor Tibet) met de Dalai Lama. Deze dialoog werd echter meerdere keren afgebroken.¹⁹⁹

Begin jaren tachtig bleek dat de propaganda geen effect had gehad.²⁰⁰ Binnen Tibet was er nog steeds massale steun voor de Dalai Lama en het Tibetaanse nationalisme leefde nog steeds. In een poging om de relatie tussen de Chinezen en Tibetanen te verbeteren werd een werkconferentie gehouden waarin plannen werden gemaakt voor economische en politieke hervormingen in Tibet. Tibet was op dat moment allerm minst gemoderniseerd en de levensstandaard was laag.²⁰¹ De onrust bleef echter in Tibet. In 1989 en in de twee jaar ervoor vonden politieke opstanden plaats in Tibet waardoor de Chinese regering besloot haar beleid ten aanzien van Tibet strenger te maken.

In Tibet werden tussen 1989 en 2008 veel schendingen begaan, het recht op onderwijs, uitoefenen van de Tibetaanse taal en cultuur, huisvesting, werk, vrijheid van meningsuiting en religieuze en gewetensvrijheid werden stelselmatig geschonden.²⁰² Het was zelfs onderdeel van het officiële beleid van de Chinese regering ten opzichte van Tibet waardoor deze schendingen in heel Tibet plaatsvonden. Het feit dat de Chinese regering veelvuldig de sociale en culturele rechten van de Tibetanen schond, stond lijnrecht tegen de Chinese ondertekening en ratificatie van het Internationaal Convenant voor Economische, Sociale en Culturele rechten.²⁰³ Dit betekent dat de Chinese regering naar buiten toe de sociale en culturele rechten van bevolkingsgroepen erkende, maar dat ze deze naar binnen toe niet naleefde.

Daarnaast werden voornamelijk Tibetaanse geestelijken gedetineerd en gefolterd in gevangnissen. Er was ook sprake van ‘heropvoeding’ waarbij Tibetanen in werkkampen

¹⁹⁷ D. Lal, *Indo-Tibet-China conflict* (Delhi 2008) 145-148.

¹⁹⁸ M.C. Goldstein, *The snow lion and the dragon. China, Tibet and the Dalai Lama* (Londen 1997) 68.

¹⁹⁹ Ibidem, 68.

²⁰⁰ Ibidem, 62-64.

²⁰¹ Ibidem, 62-64.

²⁰² Human Rights Watch, “*No one has the liberty to refuse*”, juni 2007, 11 en E. Sperling, ‘Human rights violations in Tibet’, *Human Rights Watch*, 13 juni 2000.

²⁰³ House of Lords, *Stars and Dragons, The EU and China*, 103.

worden gezet onder slechte hygiënische omstandigheden.²⁰⁴ In 2000 schatte Human Rights Watch dat ongeveer 600 Tibetaanse nonnen en monniken in detentie verbleven.²⁰⁵

Vanaf de jaren negentig werden Tibetaanse vrijheden verder ingeperkt. De doelen van de Chinese regering met betrekking tot Tibet waren vanaf begin jaren negentig: het bevorderen van economische ontwikkeling, etnische (Han) Chinezen naar het gebied laten migreren, de absolute controle over religieuze instellingen in Tibet versterken, het opvoeren van de ideologische oorlog tegen de Dalai Lama en het uitbannen van separatisme.²⁰⁶

In 1994 werd het verboden om een afbeelding van de Dalai Lama te bezitten. Het steunen van de Dalai Lama was eveneens verboden.²⁰⁷ Een aantal Tibetaanse monniken en nonnen werd in de jaren negentig opgepakt wegens separatistische activiteiten.²⁰⁸ Veel nonnen en monniken namen deel aan protesten tegen de restrictieve maatregelen op het uitoefenen van de Tibetaanse religie en de religieuze instellingen in Tibet. De demonstraties waren voornamelijk vreedzaam. Tijdens een opstand in Lhasa in 1994 werden meer dan zestig deelnemers gearresteerd. De arrestanten werden tot twaalf of vijftien jaar cel veroordeeld. Tijdens hun detentie werden ze gefolterd.²⁰⁹ In 1996 startte de Chinese regering de *Strike hard* en patriottistische heropvoedingcampagne in Tibet. Deze was vooral op monniken en nonnen gericht. Heropvoeding van kloosterlingen en het onder controle krijgen van de religieuze instellingen was hierin dan ook een belangrijk element. Het betekende ook dat de religieuze vrijheid in het gebied verder werd ondermijnd.²¹⁰

In 2001 vond de tweede *Strike Hard* campagne plaats. In Tibet werd hiermee geprobeerd politieke misdaden uit te bannen en mensen te arresteren die Tibetanen hielpen te vluchten uit Tibet. Hiermee wilde de Chinese regering de aanhangers van de Dalai Lama verzwakken en de controle over religieuze instellingen versterken. Veel Tibetanen probeerden te vluchten naar het buitenland. Meer dan tweehonderd van hen werden gearresteerd tijdens hun vluchtpoging.²¹¹

De schendingen met betrekking tot het recht op onderwijs, uitoefenen van de Tibetaanse taal en cultuur, huisvesting, werk, vrijheid van meningsuiting en religieuze en

²⁰⁴ Ibidem, 11.

²⁰⁵ Sperling, 'Human rights violations in Tibet'.

²⁰⁶ Human Rights Watch, "No one has the liberty to refuse", 11.

²⁰⁷ Human Rights Watch, *Trials of a Tibetan monk: The case of Tenzin Delek*, februari 2004, 55.

²⁰⁸ Amnesty International, *Persistent human rights violations in Tibet*, 1 May 1995, 3-26.

²⁰⁹ Ibidem, 7-25.

²¹⁰ A. Carlson, *Unifying China, integrating with the world. Securing Chinese sovereignty in the reform era* (Singapore 2008) 119.

²¹¹ Human Rights Watch, *World report 2002* (New York 2002) 211-212.

gewetensvrijheid waren in de loop van 2000 nog steeds actueel.²¹² Hierdoor bleef er sprake van onrust in Tibet die in 2008 tot uiting kwamen. Op 10 maart 2008 braken protesten uit in de hoofdstad van Tibet, Lhasa, over de onderdrukking van het Tibetaanse volk. Deze verliepen tot 13 maart vreedzaam. De directe aanleiding van de opstand was de 49ste herdenking van de opstand in de jaren vijftig. Monniken startten een protestmars waar andere mensen zich bij aansloten. Een aantal monniken werd hierop gearresteerd.²¹³ De Chinese regering sloeg de protestmars neer. Volgens ooggetuigen begon het geweld op 10 maart toen een aantal monniken werd geslagen met elektrische stokken en werd gearresteerd. Een ooggetuige geeft aan dat dit de aanleiding was voor de protesten die daarna plaatsvonden.²¹⁴ In de dagen erna escaleerde het geweld verder. Op 11 maart was er opnieuw sprake van geweld tegen monniken toen deze protesteerden tegen de arrestaties van de vorige dag. De politie begon volgens ooggetuigen die dag met de inzet van traangas. In de dagen erna bleef het geweld aanhouden en verspreidde de onrust zich over steeds meer delen van Tibet en de Chinese provincies Sichuan, Ghansu en Qinghai, waar veel Tibetanen woonden.²¹⁵

Op 14 maart probeerde de oproerpolitie een protest van Tibetaanse monniken te vrijdelen. Hierop reageerden omstanders gewelddadig door stenen te gooien naar de agenten. Daarnaast werden Chinese winkels in brand gestoken en werden Chinezen aangevallen op straat.²¹⁶ De oproerpolitie gebruikte traangas tegen de demonstranten en schoot op hen om de menigte uit elkaar te drijven.²¹⁷ Volgens de Chinese regering was hier geen sprake van en waren de troepen niet eens uitgerust met vuurwapens. Het Chinese persbureau gaf echter aan dat er wel sprake was van wapengebruik.²¹⁸ Volgens schattingen werden duizenden mensen gearresteerd die verdacht werden van protesteren of die berichten verspreidden over de protesten. Tot op heden zit een aantal van hen nog steeds vast.²¹⁹ In de weken erna bleef het geweld aanhouden en werden 1200 tot 2000 Tibetaanse demonstranten gearresteerd.²²⁰ Volgens Amnesty International ondervonden de gevangenen schendingen van hun rechten zoals dagenlange ondervragingen, slechte hygiënische omstandigheden en marteling.²²¹

²¹² Human Rights Watch, *Abuses by Chinese security forces in Tibet, 2008-2010*, 16-20.

²¹³ Ibidem, 16-20.

²¹⁴ Ibidem, 17-18.

²¹⁵ Ibidem, 17-20.

²¹⁶ Ibidem, 17-20.

²¹⁷ Amnesty International, 'Landendossier China: de situatie in Tibet', <http://www.amnesty.nl/mensenrechten/landen/china> (31-05-2011).

²¹⁸ Human Rights Watch, *Abuses by Chinese security forces in Tibet*, 19-20.

²¹⁹ Ibidem, 16.

²²⁰ Amnesty International, 'Landendossier China: de situatie in Tibet', <http://www.amnesty.nl/mensenrechten/landen/china> (31-05-2011).

²²¹ Human Rights Watch, *Abuses by Chinese security forces in Tibet*, 16.

De Chinese regering weigerde in de nasleep van de opstand een onafhankelijk onderzoek naar de gebeurtenissen te laten starten. Ze deed er alles aan om de precieze acties van de veiligheidstroepen verborgen te houden en bleef vasthouden aan de bewering dat het optreden tegen de protesten niet buitenproportioneel gewelddadig was.²²² Buitenlandse media werd destijds de toegang ontzegd naar het conflictgebied en sites als *youtube* werden uit de lucht gehaald.²²³ Desondanks waren buitenlandse media in staat te berichten over de gebeurtenissen.

De Chinese regering probeerde de Dalai Lama de schuld te geven van de onrust en beweerde dat de staat slachtoffer was geworden van terroristische separatisten.²²⁴ Dit argument gebruikte de Chinese regering vaker om onrust en haar optreden tegen demonstranten te verdedigen, met name sinds de internationale strijd tegen het terrorisme oplaaide na de aanslagen in de Verenigde Staten op 11 september 2001. Vanaf die datum won een dergelijk argument aan geloofwaardigheid doordat er daadwerkelijk sprake was van een terroristische dreiging voor verschillende staten.²²⁵

Desondanks was de kritiek op het Chinese optreden en de Chinese mensenrechtensituatie in de maanden voor de Olympische Spelen van 2008 in Beijing groot. Doordat de opstand in de aanloop tot de Olympische Spelen plaatsvond kwam er steeds meer internationale aandacht voor de Chinese mensenrechtensituatie. De EU en landen als de Verenigde Staten rekenden er aanvankelijk op dat de Olympische Spelen in Beijing een vooruitgang zou betekenen in de naleving van mensenrechten in China.²²⁶ Dit bleek echter niet het geval te zijn.²²⁷ Amnesty International riep bovendien het Olympisch Comité en regeringsleiders op tot een duidelijk afkeurende houding met betrekking tot de gebeurtenissen in de Communistische Volksrepubliek.²²⁸

In de Westerse wereld speelde al langer de vraag of de Olympische Spelen in Beijing niet moesten worden geboycot. Ook in Nederland kwam een discussie op gang over het wel of niet boycotten van de Olympische Spelen, waar veel politici echter geen heil in zagen,

²²² Ibidem, 16.

²²³ D. Barboza, 'China reproaches foreign media over Tibet coverage', *New York Times*, 24 maart 2008.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ S. Panebianco, 'Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China' in: S. Lucarelli en I. Manners (ed.), *Values and principles in European Union foreign policy* (Oxon 2006) 130-146, 139-141.

²²⁶ Y. Wushanley, 'Beijing 2008', in: J.E. Findling en K.D. Pelle (ed.), *Encyclopedia of the modern Olympic movement* (Westport 2004) 263-268, 267.

²²⁷ Amnesty International, 'China', <http://www.amnesty.org/en/region/china> (25-05-2011).

²²⁸ Amnesty International, *People's Republic of China. The Olympic countdown – crackdown on activists threatens Olympic legacy*, april 2008, 1-8.

waaronder voormalig staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Jet Bussemaker.²²⁹ Uiteindelijk werden de Spelen door geen enkel land geboycot.

3.3.1 De reactie van de Europese Raad via de mensenrechtendialoog met China en via de VN-Mensenrechtenraad

De Europese Raad had jarenlang aandacht voor de situatie waarin het Tibetaanse volk verkeerde en deed verschillende pogingen om de Chinese mensenrechtensituatie te beïnvloeden. Binnen de EU-China mensenrechtendialoog was sinds de start van de dialoog veel aandacht voor de misstanden in Tibet. Hoewel er al lang aandacht was voor de mensenrechtenschendingen in Tibet, werd met betrekking tot de mensenrechtendialoog de reactie sinds 1997 besproken. De mensenrechtendialoog werd in 1995 opgezet en werd al snel na de opzet ervan tijdelijk onderbroken.

Een concreet resultaat van de mensenrechtendialoog uit 1997-1998 is dat vertegenwoordigers van ambassades van de EU in Beijing toestemming kregen om Tibet te bezoeken. Mede op basis hiervan concludeerde de Raad destijds dat de constructieve dialoog haar vruchten afwierp.²³⁰ Met betrekking tot Tibet concludeerde de Raad in 1998 echter dat er weinig vooruitgang was. Een bezoek van de trojka aan Tibet onder Chinese leiding werd wel gezien als stap vooruit, hoewel de reis strak was opgezet en werd gecontroleerd door de Chinese regering.²³¹

In de conclusies van de Europese mensenrechtendialoog met China uit 1998 werd duidelijk gemaakt dat de dialoog geen doel was op zich en dat de Raad concrete resultaten verwachtte. Er werden echter geen consequenties verbonden aan het uitblijven van resultaten in de conclusies over 1998.²³² Dit kan worden verklaard uit het feit dat de mensenrechtendialoog destijds op korte termijn al enkele (voor de EU) successen had geboekt. Daarnaast was het verbinden van consequenties niet mogelijk door verstrengeling van economische en politieke belangen en verdeeldheid binnen de EU zoals zal blijken uit het volgende hoofdstuk.

In de Europese mensenrechtendialoog met China en in de jaarlijkse mensenrechtenrapportages vanaf 1998-1999 kwam Tibet regelmatig aan bod.²³³ De zorgen die

²²⁹ B. Peeters, 'Bussemaker: boycot Olympische Spelen is zinloos', *Elsevier*, 26 februari 2008.

²³⁰ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr.240. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 25 februari 1998.

²³¹ Regiobeleidsdocumenten/landenbeleidsdocumenten, nr 7. *Verslag van een Algemeen Overleg*, 1 oktober 1998.

²³² Ibidem.

²³³ M. Timmermann, 'EU-Asia human rights policy: pursuing the path of institutionalism', in: J. Rüländ (ed.) (e.a.), *Asian-European relations. Building blocks for global governance?* (Oxon 2008) 143-172, 169 noot 39.

werden uitgedrukt in de jaarlijkse Europese mensenrechtenrapportages werden gebaseerd op wat er was besproken in de Europese mensenrechtendialoog met China. In de eerste Europese mensenrechtenrapportage van 1998-1999 werd het volgende aangegeven:

“De bezorgdheid van de EU betreft de vrijheid van mening, meningsuiting en vergadering, de veelvuldige toepassing van de doodstraf, willekeurige detentie en het gebruik van werkkampen en de behandeling van religieuze en culturele minderheden. De toestand in Tibet, evenals de „vaderlandslievende opvoedingscampagne”, blijven aanleiding geven tot ernstige bezorgdheid.”²³⁴

In de jaren erna werden soortgelijke teksten over Tibet in de jaarlijkse mensenrechtenrapportages geschreven, bijvoorbeeld in de rapportage van 2000: “De situatie in Tibet, met name de „patriottische educatiecampagne”, blijft voor de EU een punt van ernstige bezorgdheid.”²³⁵

Tijdens Europese mensenrechtendialogen met China tussen 1995 en 2008 en in de evaluatie van de dialoog werden meestal uitspraken gedaan die soortgelijk waren aan de teksten in de jaarlijkse mensenrechtenrapportages vanaf 1998-1999. In 2001 gaf de Raad te kennen dat er op enkele terreinen binnen de mensenrechtendialoog achteruitgang was: burgerrechten en politieke rechten waren verslechterd en de situatie in Tibet was niet verbeterd.²³⁶ In 2003 was de EU positief over de vrijlating van een aantal Tibetaanse politieke gevangenen, maar de EU was nog steeds kritisch over de schending van de culturele en religieuze rechten van minderheden, waaronder de Tibetanen.²³⁷

In 2004 werd de eerbiediging van culturele rechten en religieuze vrijheden in Tibet aangestipt als één van de belangrijkste doelen waarnaar de EU zou streven in de mensenrechtendialoog met China, hoewel in eerdere jaren hier ook al steeds aandacht aan werd gegeven in de mensenrechtendialoog.²³⁸ Dit statement stelde vast wat al jaren werkelijkheid was, een zekere focus van de EU op de situatie in Tibet.²³⁹ In 2005 werden zorgen geuit over de repressie en het grote aantal gewetensgevangenen in Tibet. Daarnaast had de Europese Raad een lijst met zorgwekkende individuele gevallen opgesteld. De Chinese

²³⁴ Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 1998-1999*, 20.

²³⁵ Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2000*, 29.

²³⁶ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *nr. 57 Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken*, 12 maart 2001.

²³⁷ Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2003*, 36.

²³⁸ Timmermann, ‘EU-Asia human rights policy: pursuing the path of institutionalism’, 169 noot 39.

²³⁹ Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2004*, 44.

regering deed hier bijna niets mee.²⁴⁰ Tijdens de dialoog in 2007 bevestigde de Chinese regering haar harde beleid tegen etnische minderheden in Tibet, wat betekende dat ze niet van plan was hier iets aan te veranderen.²⁴¹ De situatie in Tibet betrof een interne aangelegenheid en buitenlandse bemoeienis was dan ook niet op zijn plaats.

Tijdens de mensenrechtendialoog op 15 mei 2008 werd de situatie in Tibet wederom aan de orde gesteld.²⁴² Er werd speciale nadruk gelegd op “the human rights and humanitarian situation in Tibet following recent events.”²⁴³ De opstand in Tibet in de aanloop naar de Olympische Spelen speelde hierin dus een grote rol. De Chinese regering herhaalde daarop haar positie ten aanzien van Tibet als onderdeel van China en de Dalai Lama als separatistische terrorist, maar gaf aan dat er ruimte was voor verdere dialoog over het onderwerp. Zij zou haar beleid echter niet wijzigen.²⁴⁴ Wederom kanaliseerde de Chinese regering de druk vanuit de EU om haar mensenrechtensituatie te verbeteren.

In reactie op het neerslaan van de opstand en de onwil van de Chinese regering om haar mensenrechtenbeleid ten aanzien van Tibet te wijzigen, gingen stemmen op van staatshoofden als de Franse president Sarkozy om de openingsceremonie van de Olympische Spelen te boycotten. Uiteindelijk nam de EU hierover geen gezamenlijk standpunt in.²⁴⁵ Belangrijker nog was dat er geen consensus ontstond over het gebruiken van de Olympische Spelen om de mensenrechtensituatie in China te verbeteren en druk op te voeren om de schendingen in Tibet uit te bannen.²⁴⁶ Er werd wel een verklaring uitgegeven met betrekking tot het geweld in Tibet door de 27 ministers van Buitenlandse Zaken, waarin de EU het geweld veroordeelde en een oproep deed tot het beëindigen ervan. De Olympische Spelen werden niet vermeld.²⁴⁷ Verder gaf de Raad aan op ieder mogelijk moment de situatie in Tibet aan de orde te stellen middels verschillende instrumenten:

“including high-level visits, political dialogue, informal contacts, demarches and, if appropriate, public statements. The Council believes that constructive

²⁴⁰ Ibidem, 120.

²⁴¹ Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2007*, 37.

²⁴² Peillon, *Written question E-2196/08 to the Council*, 28 april 2008.

²⁴³ Presidency, *Presidency press statement on the EU-China human rights dialogue, Slovenia, 15 may 2008*, 16 mei 2008.

²⁴⁴ Ibidem.

²⁴⁵ Central Tibetan Administration, *2008 uprising in Tibet. Chronology and analysis* (Dharamsala 2010) 182.

²⁴⁶ V. Peillon, *Written question E-2196/08 to the Council. Human rights in the People's Republic of China and the Olympic Games*, 28 april 2008.

²⁴⁷ EU ministers van Buitenlandse Zaken, *Statement on Tibet*, 29 maart 2008.

engagement and dialogue are the most effective means of encouraging China to improve its human rights situation, including in Tibet.”²⁴⁸

Hieruit bleek de voorkeur voor de *carrot approach* in het mensenrechtenbeleid van de EU ten opzichte van China. Positieve middelen werden genoemd als meest effectief om de Chinese regering ertoe te bewegen haar mensenrechtenbeleid te verbeteren.

Binnen de VN-Mensenrechtenraad lukte het de EU niet om succesvol een ontwerpresolutie tegen China in te dienen. De situatie in Tibet kon daarom ook niet worden besproken in de Mensenrechtenraad.

In 1989 diende Nederland in de VN een ontwerpresolutie in tegen China in de Algemene Vergadering van de VN.²⁴⁹ Vanaf 1990 tot 1997 diende de EU jaarlijks een gezamenlijke ontwerpresolutie tegen de mensenrechtensituatie in China in. Hierin werden ook zorgen uitgedrukt over de situatie in Tibet. Deze ontwerpresoluties werden steeds geblokkeerd door middel van een *no-action* motie van de Chinese regering of haar bondgenoten.²⁵⁰ De ontwerpresolutie tegen China uit 1992 haalde het bijvoorbeeld niet doordat veel Afrikaanse staten voor een *no-action* motie van China stemden, terwijl binnen de Westerse staten sprake was van verdeeldheid over de in te nemen positie.²⁵¹

In de laatste gezamenlijke Europese ontwerpresolutie tegen China (in 1996) werd Tibet op de volgende manier vermeld: “Concerned, however, about reports of the persistence of violations of human rights and fundamental freedoms throughout China, including inadequate protection of the distinct cultural, ethnic, linguistic and religious identity of Tibetans and others.”²⁵² De stemverdeling bij de Chinese *no-action* motie was als volgt: 27 staten stemden voor, 20 tegen en 6 onthielden zich van stemming. Wederom stemden veel Afrikaanse staten voor de motie terwijl de meeste Westerse staten tegen stemden. De Zuid-Amerikaanse staten waren verdeeld over alle drie de mogelijkheden.²⁵³ De Chinese regering lijkt een aantal vaste bondgenoten te hebben gehad binnen de Mensenrechtenraad. Uit de voorbeelden over de stemverdeling bij een *no-action* motie tegen Europese China-resoluties

²⁴⁸ Peillon, *Written question E-2196/08 to the Council*, 28 april 2008.

²⁴⁹ Baehr e.a., *Human rights in the foreign policy of the Netherlands*, 151.

²⁵⁰ G. Balducci, ‘The limits of normative power. Europe in Asia: the case of human rights in China’, *East Asia, an international quarterly* (2009) 35-55, 42.

²⁵¹ Kent, *China, The United Nations, and human rights*, 65.

²⁵² VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-second session (18 march-26 april 1996) Economic and Social Council. Official records, 1997. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1996) 353.

²⁵³ *Ibidem*, 355.

in dit hoofdstuk blijkt dat het vaak een groot aantal Afrikaanse staten waren die voor de motie stemden terwijl veel Westerse staten tegen de motie stemden.

In de laatste ontwerpresolutie van een aantal lidstaten van de EU in 1997 werden ook zorgen geuit over de situatie in Tibet.

“The Commission on Human Rights,
[...]
2. Expresses its concern
[...]
(b) At increased restrictions on the exercise of cultural,
religious and other freedoms of Tibetans [...],”²⁵⁴

Na 1997 diende de EU geen ontwerpresoluties meer in. In 2008 kwam de situatie in Tibet echter toch even aan bod in de Mensenrechtenraad zonder dat er een mensenrechtenresolutie tegen China was ingediend.

Tijdens de Mensenrechtenraad in 2008 werd de implementatie van de Verklaring van Wenen besproken.²⁵⁵ Hierop probeerden NGO's, Australië, Zwitserland, de Verenigde Staten en Slovenië (deze laatste staat namens de EU) de mensenrechtensituatie in Tibet aan de orde te brengen. China, Algerije, Cuba, Pakistan, Sri Lanka en Zimbabwe probeerden dit tegen te houden door aan te geven dat de bespreking van mensenrechten in een specifiek land niet aan de orde was bij dit onderwerp. Uiteindelijk werd bespreking van de acties van China in Tibet niet toegelaten door de president van de Mensenrechtenraad omdat het onderwerp de Verklaring van Wenen was en niet schendingen in specifieke landen.²⁵⁶

Het feit dat Slovenië namens de EU sprak toont aan dat de EU op dat moment over dit punt min of meer eensgezind was. Daarnaast was het duidelijk een *stick* die werd gebruikt. De Chinese regering werd immers in het bijzijn van andere staten openlijk bekritiseerd voor haar beleid ten aanzien van Tibet zonder dat zij dit aan zag komen.

²⁵⁴ VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-third session (10 march-17 april 1997) Economic and Social Council. Official records, 1997. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1997) 355-356.

²⁵⁵ De Verklaring van Wenen stamt uit 1993 en is het resultaat van een wereldconferentie over mensenrechten. De verklaring behandelt en bevestigt dan ook de Rechten van de Mens.

²⁵⁶ Human Rights Watch, *UN: Rights Council should address Tibet crisis*, 26 maart 2008.

3.4 Conclusie

Uit de *case studies* is gebleken dat de Europese Raad de Chinese regering vooral benaderde via de *carrot* methode om de Chinese regering ertoe te bewegen haar interne mensenrechtenbeleid aan te passen. Vooral vanaf 1997 lag de nadruk op *carrots*, omdat er vanaf dat jaar geen gezamenlijke Europese resoluties tegen China meer werden ingediend in de Mensenrechtenraad van de VN en er steeds meer nadruk kwam te liggen op de Europese mensenrechtendialoog met China. Er kan dus worden gesteld dat de EU sinds de loop van de jaren negentig een duidelijke *carrot approach* met betrekking tot China voorstond. De nadruk lag op *unconditional engagement* en vreedzame dialoog. Het gebruik van hardere maatregelen werd zoveel mogelijk vermeden.

Op korte termijn boekte de EU via de mensenrechtendialoog (in de eerste drie jaar na de start ervan) een aantal kleine successen. Vertegenwoordigers van Europese ambassades kregen toestemming om Tibet te bezoeken en China tekende het Internationaal Verdrag inzake economische, sociale en culturele rechten en het Internationaal Convenant voor Burger- en Politieke Rechten. Ratificering van de laatstgenoemde bleef echter uit.²⁵⁷ Binnen de mensenrechtendialoog bleef de situatie in Tibet steeds aan bod komen terwijl de vervolging van de Falun Gong iets minder vaak werd besproken. Via de VN-Mensenrechtenraad werd niets bereikt. Aanvankelijk blokkeerden China en haar bondgenoten Europese pogingen om de mensenrechtenschendingen in China aan bod te brengen in de VN-Mensenrechtenraad. Vanaf 1997 ondernam de EU geen pogingen meer om de situatie in Tibet en de vervolging van de Falun Gong via een mensenrechtenresolutie aan bod te brengen. Zowel de Falun Gong als de Tibetanen werden in 2008 nog steeds slachtoffer van mensenrechtenschendingen.

²⁵⁷ House of Lords, *Stars and Dragons, The EU and China*, 103.

4. De effectiviteit van het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China

Dat de EU kritiek uit op de Chinese mensenrechtensituatie en deze zo probeert te beïnvloeden, staat vast. De vraag blijft echter hoe effectief de pogingen van de EU tot beïnvloeding van het Chinese mensenrechtenbeleid zijn. Is er sprake van een beleidsverandering in China?

In dit hoofdstuk wordt eerst gekeken naar de bereidheid tot actie door de Europese Raad om het gestelde mensenrechtenbeleid ten opzichte van China uit te voeren. Binnen de bereidheid tot actie van de Europese Raad wordt onderzocht hoe de aansluiting tussen theorie en praktijk is, oftewel het verschil tussen beleid en handelen. De mate van bereidheid tot actie betekent niet automatisch een grotere bijdrage aan de effectiviteit van het beleid. Het laat wel zien in hoeverre de EU bereid is om pogingen te doen om een effectief gezamenlijk mensenrechtenbeleid ten opzichte van China te voeren en in hoeverre de staten het met elkaar eens zijn over het te voeren beleid. Binnen de bereidheid tot actie kan dan ook een beeld worden gegeven van de verdeeldheid binnen de EU.

In het tweede deel wordt dieper ingegaan op de effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. De vraag wordt gesteld of het optreden van de EU heeft geleid tot een beleidsverandering in China en of er verschil is in effectiviteit tussen het gebruik van de *carrot* en de *stick* methode. In het geval dat er geen sprake is van een beleidsverandering wordt onderzocht welke factoren de effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid aantasten. Er wordt vooral aandacht besteed aan dit laatste punt. Enkele factoren zijn in hoofdstuk 3 al kort aan bod gekomen en worden hier nader uitgewerkt.

Een aantal begrippen speelt een belangrijke rol in dit hoofdstuk: interne cohesie, consistentie en geloofwaardigheid. Bij de begrippen consistentie en geloofwaardigheid wordt kort stilgestaan bij het verschil tussen de omgang met mensenrechtenschendingen in China en de omgang met mensenrechtenschendingen in andere (kleinere) staten.

4.1 De bereidheid tot actie

Het beleid met betrekking tot het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China is mager. Hoewel de EU beweert mensenrechten hoog in het vaandel te hebben staan is dit deels een kwestie van mensenrechtenretoriek. De doelen die de EU heeft gesteld met betrekking tot verspreiding van mensenrechten in de wereld, worden in de praktijk niet goed uitgevoerd. Dit komt door de spanning tussen economische belangen en mensenrechten.²⁵⁸

²⁵⁸ Wiessala, 'Duality, Dialogue, Discourse', 83-86.

Er is geen gecoördineerd Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. De drie grootste West-Europese staten strijden met elkaar om handelsvoordeel met China te behalen en maken het daardoor zeer lastig om op EU-niveau een gecoördineerd en consistent mensenrechtenbeleid ten opzichte van China te ontwikkelen.²⁵⁹ China speelt hier handig op in en wisselt veelvuldig van economische ‘favoriet’. De favoriet krijgt korte tijd een bevoorrechte handelspositie. Tegelijkertijd gebruikt de Chinese regering *sticks* om te voorkomen dat Europese lidstaten harde actie tegen China nemen. Deze Chinese tactiek van *carrots* en *sticks* is erop gericht om de verdeeldheid tussen de lidstaten in stand te houden en te bevorderen.²⁶⁰ In de loop van de jaren negentig werd de bereidheid tot harde actie om de Chinese regering ertoe te bewegen haar mensenrechtenbeleid te veranderen dan ook steeds minder. Het hanteren van de *stick* methode door de Europese Raad bleek niet effectief en het volgen van deze methode werd onhoudbaar.²⁶¹

De bereidheid tot actie door middel van het gebruik van de *carrot* methode was tussen 1989 en 2008 eveneens beperkt. De belangrijkste oorzaak hiervoor is het gebrek aan interne cohesie door de spanning tussen mensenrechten en handelsvoordeel in China. De *carrot* methode heeft de voorkeur omdat de Chinese regering voornamelijk achter gesloten deuren wordt geconfronteerd met haar mensenrechtenschendingen, waardoor de Chinese regering niet publiekelijk te schande wordt gezet. De Chinese regering reageert hier niet vijandig op en de handelsrelatie loopt zo in veel mindere mate gevaar.²⁶²

Het externe mensenrechtenbeleid is hoofdzakelijk het domein van de lidstaten van de EU en besluitvorming op basis van unanimitéit is de norm. Daardoor is de *carrot* methode die de EU hanteert ten opzichte van China een resultaat van compromissluiting. De instrumenten die worden gebruikt om het mensenrechtenbeleid van de Chinese regering te beïnvloeden (bijvoorbeeld de mensenrechtendialoog), zijn de hoogst haalbare acties en uitingen die de EU kan doen. Hierdoor ligt er geen duidelijke visie ten grondslag aan het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China.²⁶³

Concluderend kan worden gesteld dat de mensenrechtenretoriek groot is maar dat de bereidheid om in de praktijk de mensenrechten in China te bevorderen een stuk kleiner is.²⁶⁴

²⁵⁹ Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, *EU Observer. Issue 1* (Brugge 2009), 8-11.

²⁶⁰ E. Sandschneider, ‘China’s diplomatic relations with the states of Europe’, in: R.L. Edmonds (ed.), *China and Europe since 1978: A European perspective* (Cambridge 2002) 33-44, 34.

²⁶¹ Balme, ‘The European Union, China and human rights’, 146.

²⁶² Ibidem, 146-151.

²⁶³ Ibidem, 146-151.

²⁶⁴ Panebianco, ‘Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China’, 142.

Hieronder wordt de belangrijkste oorzaak hiervan, de verdeeldheid binnen de EU, uitgebreider belicht.

4.1.1 Interne cohesie

De verdeeldheid tussen de lidstaten vormt een aanzienlijk probleem voor het bepalen en uitvoeren van een gezamenlijk Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. De verdeeldheid bleek al uit het voorbeeld uit 1997, toen Frankrijk op het laatste moment weigerde een gezamenlijke Europese ontwerp-resolutie tegen China in te dienen in de Mensenrechtenraad van de VN. Deze verdeeldheid wordt volgens Georg Wiessala en Eberhard Sandschneider voornamelijk veroorzaakt door de spanning tussen de aantrekkingskracht van de ‘mythische’ Chinese markt en het belang van mensenrechten.²⁶⁵ Handel is het belangrijkste element in de relatie met China doordat veel staten hun handelsbelangen boven de verspreiding van mensenrechten in China stellen.²⁶⁶ Volgens Stefania Panebianco hebben economische betrekkingen in de praktijk dan ook prioriteit boven de verspreiding van mensenrechten.²⁶⁷ In een beleidsrapport uit 2009 over de betrekkingen tussen de EU en China wordt weergegeven hoe de staten ongeveer zijn verdeeld ten opzichte van China. Hieruit wordt duidelijk bij hoeveel staten economische betrekkingen inderdaad prioriteit hebben boven mensenrechten.²⁶⁸

Er zijn globaal vier groepen lidstaten te onderscheiden met betrekking tot visies op het Chinabeleid van de EU: de *assertive industrialists*, *ideological free-traders*, *accommodating mercantilists* en de *European followers*.²⁶⁹ De *assertive industrialists* bestaan nu uit Tsjechië en Polen en sinds Merkel in 2005 aan de macht kwam, ook Duitsland. Deze groep is bereid zowel in economisch als politiek opzicht een vuist te maken tegen China. Volgens deze staten moet de relatie met China niet worden gedomineerd door de markt.²⁷⁰ Een voorbeeld van een actie die binnen deze groep past stamt uit 2007. Bondskanselier Angela Merkel ontving de Dalai Lama ondanks dreigingen van China dat hierop sancties zouden volgen.²⁷¹ De Duitse

²⁶⁵ Wiessala, ‘Duality, dialogue, discourse’, 83-86 en Sandschneider, ‘China’s diplomatic relations with the states of Europe’, 34.

²⁶⁶ Wiessala, ‘Duality, dialogue, discourse’, 96-97.

²⁶⁷ Panebianco, ‘Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China’, 130-132.

²⁶⁸ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 4-7.

²⁶⁹ Voor een goed overzicht van de verdeling van de lidstaten tussen de groepen zie bijlage 1.

²⁷⁰ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 5.

²⁷¹ Auteur onbekend, ‘Merkel angers China on Dalai Lama’, *BBC News*, 23 september 2007.

staat heeft grote handelsbelangen in China maar toch riskeerde Merkel nadelige gevolgen om de geestelijk leider van de Tibetanen te kunnen ontvangen.²⁷²

De *ideological free-traders* bestaan op het moment uit Nederland, Zweden, Denemarken en Groot-Brittannië. Deze lidstaten willen vaak best politieke druk uitoefenen op China maar willen dit tegelijkertijd niet ten koste laten gaan van de handelsvrijheid. Hierdoor wordt harde actie ten opzichte van de Chinese mensenrechtensituatie vaak uitgesloten. Zij zijn dan ook sterk voorstander van het huidige beleid van *unconditional engagement*.²⁷³ Een actie die binnen deze groep past, stamt uit 2008. De Engelse premier Gordon Brown weigerde de Dalai Lama in een politieke omgeving te ontvangen. In plaats daarvan koos hij voor een apolitieke religieuze ontmoeting waar de bisschop van Canterbury aanwezig was.²⁷⁴ Brown probeerde te voorkomen dat het bezoek van de Dalai Lama als een politiek bezoek werd gezien en benadrukte het religieuze aspect om woede en nadelige economische consequenties van de Chinese regering te voorkomen.²⁷⁵

De derde groep, de *accomodating mercantilists*, vormen de grootste groep qua lidstaten en bestaan op het moment uit Slovenië, Malta, Bulgarije, Finland, Hongarije, Slowakije, Portugal, Italië, Roemenië, Spanje, Griekenland en Cyprus. Tot 2005 viel ook Duitsland binnen deze groep en tot 2007 paste het Frankrijk onder oud-president Chirac binnen deze groep. De staten binnen deze groep zien een causaal verband tussen goede politieke betrekkingen en economisch voordeel.²⁷⁶ Om optimaal van handelsvoordeel te kunnen profiteren moet de politieke relatie dus goed zijn. Deze lidstaten weigeren dan ook vaak een confronterende positie in te nemen met betrekking tot China en zijn tegen het gebruik van de *stick* methode.²⁷⁷ Een actie die binnen deze groep past zijn pogingen uit 2003-2005 om het wapenembargo tegen China op te heffen omdat de mensenrechtensituatie in China zou zijn verbeterd.²⁷⁸ Tussen 2003 en 2005 probeerden voornamelijk Frankrijk en Duitsland andere Europese lidstaten ertoe te bewegen te stemmen voor opheffing van het wapenembargo, terwijl de mensenrechtensituatie in China volgens rapporten van Amnesty

²⁷² De Chinese regering ziet de Dalai Lama als bedreiging die Tibet onafhankelijk wil maken en probeert ontmoetingen tussen hem en staatshoofden/regeringsleiders in het buitenland te voorkomen. De Dalai Lama zegt overigens zelf Tibet niet onafhankelijk te willen maken. Zie voor meer informatie hierover D. Norbu, *China's Tibet policy* (Richmond 2001).

²⁷³ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 6.

²⁷⁴ Auteur onbekend, 'Fury over Dalai Lama talks', *Belfast Telegraph*, 24 mei 2008.

²⁷⁵ N. Hines, 'Dalai Lama accuses UK of failing Tibet', *The Sunday Times*, 22 mei 2008.

²⁷⁶ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 6.

²⁷⁷ Panebianco, 'Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China', 140-145.

²⁷⁸ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 518. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 27 januari 2004.

International nog steeds zeer slecht was.²⁷⁹ Frankrijk en Duitsland hadden belang bij opheffing van het wapenembargo. De politieke relatie met China kon door opheffing van het wapenembargo worden verbeterd omdat China al verschillende oproepen had gedaan om het verbod op te heffen.²⁸⁰ Hierdoor zou de economische relatie veilig worden gesteld. Er kon tevens veel geld worden verdiend met wapenexport naar China. Uiteindelijk werd het embargo niet opgeheven.²⁸¹

De European followers bestaan nu uit België, Ierland, Oostenrijk, Luxemburg, Estland, Letland en Litouwen. Binnen deze groep is China geen centrale partner of belangrijk focuspunt voor EU-beleid. Zij hebben een voorkeur voor een gezamenlijk, gecoördineerd Europees beleid ten opzichte van China en vertrouwen erop dat de EU hen beschermt tegen Chinese dreigingen, bijvoorbeeld met betrekking tot de Dalai Lama en Tibet. De leden van deze groep zijn kleinere staten binnen de EU die de capaciteit vaak niet hebben om een volwaardig en effectief individueel mensenrechtenbeleid ten opzichte van China te voeren.²⁸²

Gezien de verdeeldheid tussen de lidstaten van de EU, is het niet verbazend dat de kwesties Tibet en de vervolging van de Falun Gong al zo lang spelen. Door de interne verdeeldheid is ook duidelijk hoe moeilijk het is voor de lidstaten van de EU om tot een gezamenlijk Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China te komen.

4.2 Is er sprake van een beleidsverandering in China?

Van een beleidsverandering is vrijwel geen sprake geweest. De mensenrechtensituatie van de Falun Gong en Tibet is tussen 1989 en 2008 zelfs verslechterd.²⁸³ De vervolging van de Falun Gong werd tussen 1996 en 2008 intensiever en grootschaliger.²⁸⁴ Daarnaast was er ook in 2008 in Tibet sprake van schendingen van het recht op onderwijs, marteling, excessieve detentie, het uitoefenen van de Tibetaanse taal en cultuur, huisvesting, werk, vrijheid van meningsuiting en religieuze en gewetensvrijheid.²⁸⁵

Eén aspect dat op theoretisch gebied tot een beleidsverandering heeft geleid is de kritiek van de EU (in combinatie met kritiek van andere staten zoals de Verenigde Staten) op foltering. In 1996 is marteling in China illegaal geworden. De definitie van marteling was

²⁷⁹ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, 21 501-02. nr.552. *Verslag van een Algemeen Overleg*, 17 mei 2004 en Amnesty International, *Jaarboek China 2004*.

²⁸⁰ S. Crossick en E. Reuter, *China-EU. A common future* (Londen 2007) 190-192.

²⁸¹ *Ibidem*, 190-192.

²⁸² Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 7.

²⁸³ Panebianco, 'Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China', 142.

²⁸⁴ *Ibidem*.

²⁸⁵ Amnesty International, 'People's Republic of China – Tibet Autonomous Region: a year of escalating human rights violations', <http://www.amnesty.nl>, 10 maart 2009.

echter beperkt waardoor verschillende gewelddadige methoden nog konden worden gebruikt.²⁸⁶ In de loop van 2000 is de wetgeving met betrekking tot marteling aangescherpt. Bekenentissen die zijn verkregen door marteling mogen niet meer worden toegelaten als bewijs bij de rechtbank. De laatste aanscherping gebeurde na de periode die in deze scriptie wordt behandeld. Desondanks wordt marteling in de praktijk nog steeds veel gebruikt.²⁸⁷ Van een beleidsverandering die in de praktijk ook tot een verandering heeft geleid, is dan ook geen sprake.

De belangrijkste reden voor het uitblijven van een beleidsverandering in China is dat de Chinese regering niet bereid is haar beleid te wijzigen. Dit kwam in hoofdstuk 3 al kort naar voren middels een citaat van een toeschouwer van de Europese mensenrechtendialoog met China begin 2004. De Chinese regering accepteert de inmenging van de EU in de Chinese mensenrechtensituatie niet. De Chinese regering maakt gebruik van het cultureel relativisme en het soevereiniteitsargument om haar weigering tot verandering van haar mensenrechtenbeleid te legitimeren.²⁸⁸ Hoewel de Chinese regering binnen het kader van de VN officieel de universaliteit van mensenrechten benadrukt, accentueert zij in de praktijk dus de lokale variaties in mensenrechten.²⁸⁹

Zowel de *carrot* als de *stick* methode hebben een zeer geringe effectiviteit en kunnen de Chinese regering er niet toe bewegen haar mensenrechtenbeleid te veranderen (met uitzondering van de wetgeving op foltering en de vrijlating van een aantal politieke Tibetaanse gevangenen). Met andere woorden: de effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China is zeer gering. Oorzaken hiervoor zijn de interne verdeeldheid binnen de EU (besproken bij de bereidheid tot actie), een zwakke geloofwaardigheid en wisselende consistentie van het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China, en de eerder besproken weigering van de Chinese regering om haar mensenrechtenbeleid te wijzigen.

4.2.1 Consistentie en geloofwaardigheid

Consistentie van beleid kan een belangrijke voorwaarde zijn voor een geloofwaardig en effectief beleid. Het ontbreekt de EU wel eens aan consistentie, wat afdoet aan de geloofwaardigheid van het Europese mensenrechtenbeleid en daardoor ook een negatieve invloed heeft op de effectiviteit ervan.

²⁸⁶ J. Watts, 'Torture still widespread in China, says UN investigator', *The Guardian*, 3 december 2005.

²⁸⁷ Amnesty International, 'China', <http://www.amnesty.org/en/region/china> (09-07-2011).

²⁸⁸ Wiesala, 'Duality, dialogue, discourse', 88-89.

²⁸⁹ *Ibidem*, 88-89.

Op het niveau van het algemene mensenrechtenbeleid van de Europese Raad ontbreekt het aan consistentie. Kleinere staten die mensenrechten schenden worden anders benaderd dan grotere en machtigere staten zoals China. De benadering is dan ook landgebonden.²⁹⁰ Dit is in een aantal opzichten wenselijk omdat ieder land een andere achtergrond heeft en sterke en zwakkere punten heeft waar het beleid op moet worden afgestemd. Toch is er kritiek op. Een landgebonden benadering betekent immers dat ieder land op zich wordt beoordeeld maar daardoor vaak ook anders wordt behandeld. Hierdoor is geen sprake van gelijke behandeling van staten.

Tegen een groot aantal Afrikaanse landen wordt gebruik gemaakt van een confrontatiepolitiek door middel van negatieve instrumenten zoals sancties.²⁹¹ Deze staten worden zo harder aangepakt dan een land als China, dat van groot economisch en politiek belang is voor Europa en daarom een constructievere aanpak krijgt.²⁹² De Chinese regering wordt voorzichtiger benaderd en het gebruik van negatieve instrumenten wordt zoveel mogelijk verijd.²⁹³ Het principe van gelijke behandeling bij soortgelijke schendingen wordt hierdoor totaal weggeveegd. Juist dit leidt tot kritiek door staten buiten de EU en een afname in de geloofwaardigheid van de EU.²⁹⁴ De EU leidt hierdoor gezichtsverlies en ze maakt het voor de Chinese regering eenvoudiger om bondgenoten te vergaren bij mensenrechtenkwesties (bijvoorbeeld in de VN-Mensenrechtenraad).²⁹⁵

Volgens Smith zijn er drie verklaringen die inconsistenties in het Europese externe mensenrechtenbeleid met betrekking tot het gebruik van de *stick* methode kunnen verklaren. De verklaringen zijn: één of meerdere staten houden *stick* maatregelen tegen omdat het de commerciële belangen met de derde partij zou schaden, negatieve maatregelen worden geblokkeerd omdat de staat in politiek en/of strategisch opzicht te belangrijk is, of er zijn twijfels over het effect en nut van negatieve maatregelen.²⁹⁶ Alle verklaringen met betrekking tot het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China zijn relevant. Commerciële belangen spelen inderdaad een belangrijke rol in de besluitvorming ten aanzien van het

²⁹⁰ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, 31 263 *Mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid*, 16 mei 2008.

²⁹¹ Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, 137-140.

²⁹² R. Balfour, 'Principles of democracy and human rights', in: S. Lucarelli en I. Manners (ed), *Values and principles in European Union foreign policy* (Oxon 2006) 114-129, 115.

²⁹³ Panebianco, 'Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China', 141.

²⁹⁴ Wiesala, 'Duality, dialogue, discourse', 95-97.

²⁹⁵ D. Roy, 'Restructuring foreign and defence policy: the People's Republic of China', in: A. McGrew en C. Brook (ed.) *Asia-Pacific in the new World order* (Oxon 1998) 137-157, 143-144.

²⁹⁶ Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, 137-140.

Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. Daarnaast is China een zeer belangrijke economische en politieke partner van de EU en het is dus in het belang van de lidstaten van de EU dat China te vriend wordt gehouden. Ten slotte is (zoals eerder al is besproken) de *stick* methode niet effectief geweest in het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China en twijfelen de lidstaten daarom aan het nut ervan.²⁹⁷ Alle drie deze verklaringen speelden een rol toen Frankrijk in 1997 geen Europese ontwerpresolutie tegen China wilde indienen in de VN-Mensenrechtenraad. Dit zou schade berokkenen aan de politieke en handelsrelatie met China en bovendien zou deze toch weer worden geblokkeerd door China door middel van een *no-action* motie.

Met betrekking tot het gebruik van de *carrot* methode is het beleid sinds het ontstaan van de voorkeur hiervoor consistent geweest.²⁹⁸ De focus ligt echter op discussie in plaats van op resultaatgerichtheid.²⁹⁹ Hieruit kan worden geconcludeerd dat de *carrot* benadering zoals deze door de EU wordt gehanteerd meer een doel is geworden dan een middel. Het is niet verbazend dat dit het geval is. De verdeeldheid binnen de EU is zo groot dat het zeer moeilijk is om tot een consensus over actie te komen. Het feit dat er een compromis wordt gesloten en dat dit compromis in de loop van de jaren negentig en 2000 in de vorm van het gebruik van *carrot* methoden is, betekent voor de EU dat er in ieder geval iets wordt gedaan.³⁰⁰ Het betekent echter niet dat de *carrot* benadering in geen geval effectief is. In principe kan deze aanpak een goed middel zijn om op constructieve wijze invloed uit te oefenen op de mensenrechtensituatie in een staat. Het gebruik van positieve methoden als de mensenrechtendialoog maakt in veel mindere mate een inbreuk op de soevereiniteit van een staat. Hierdoor voelen regeringsleiders van deze staten zich in veel mindere mate aangevallen. Dit is een belangrijk punt omdat staten die mensenrechten schenden buitenlandse interventie of kritiek vaak zien als een inbreuk op de soevereiniteit. Daarnaast is er een veel kleinere kans dat de bevolking moet lijden onder maatregelen die de EU neemt tegen de betreffende staat, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld economische sancties.³⁰¹

Een belangrijk punt dat afbreuk doet aan de geloofwaardigheid van het mensenrechtenbeleid is de tegenstelling tussen het interne en het externe mensenrechtenbeleid van de EU.³⁰² Hoewel de EU aangeeft dat ook binnen haar grondgebied mensenrechten hoog

²⁹⁷ Ibidem, 140-141.

²⁹⁸ Ibidem, 96.

²⁹⁹ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 575. *Brief van de minister en van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken*, 5 oktober 2004.

³⁰⁰ Sandschneider, 'China's diplomatic relations with the states of Europe', 34-35.

³⁰¹ Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, 127-128.

³⁰² Williams, *EU human rights policies*, 7.

in het vaandel staan en beweert dat mensenrechten universeel zijn, is er sprake van schendingen binnen de EU waar nauwelijks tegen wordt opgetreden. Eén van de meest bekende schendingen is de schending van rechten van minderheden, waaronder de Roma.³⁰³ De Roma vormen een aanzienlijke minderheid in een aantal EU-staten. Volgens Amnesty International hebben de Roma te kampen met beperkingen op hun recht op onderwijs, schoon water en huisvesting in heel Europa. In een aantal staten is sprake van geïstitutionaliseerde discriminatie tegen de Roma. Dit is bijvoorbeeld het geval in Italië en Oostenrijk.³⁰⁴ De EU doet hier weinig aan. Dit betekent dat de EU intern de derde generatie mensenrechten, de collectieve rechten (meer specifiek de rechten van minderheden), niet naleeft.³⁰⁵

In het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China worden rechten van minderheden juist benadrukt. De schendingen die China tegen de Tibetanen begaat worden veelvuldig besproken in de mensenrechtendialoog in een poging deze uit te bannen. De maatstaven die de EU zichzelf oplegt komen dus niet overeen met de eisen die de EU stelt aan andere landen op het gebied van naleving van mensenrechten. De universaliteit van mensenrechten die de EU predikt lijkt hierdoor alleen voor landen buiten de EU te gelden.³⁰⁶ In verslagen van de EU wordt de tegenstelling eveneens gedemonstreerd. In de mensenrechtenverslagen van de EU wordt uitgebreid aandacht besteed aan mensenrechtenschendingen in landen buiten de EU terwijl mensenrechtenschendingen binnen het grondgebied van de EU veel minder worden vermeld. Hoewel de jaarlijkse mensenrechtenverslagen de transparantie binnen de EU moet verbeteren, wordt in de mensenrechtenverslagen gesteld dat de inhoud vooral op het externe optreden en de internationale rol van de EU is gericht. Daarnaast wordt aangegeven dat interne naleving van mensenrechten hoofdzakelijk een taak is van de individuele lidstaten en hun nationale rechtssystemen en niet van de EU.³⁰⁷

De tegenstelling tussen het interne en externe mensenrechtenbeleid betekent dat de morele superioriteit van waaruit de EU graag opereert, op zijn minst aan het wankelen wordt gebracht. De EU wordt, vooral door ex-koloniën, beschuldigd van het meten met twee maatstaven.³⁰⁸ Regeringen staan minder open voor kritiek op hun interne mensenrechtenbeleid als de EU vanuit een morele superioriteit pretendeert te reageren terwijl

³⁰³ Amnesty International, *Left out. Violations of the rights of Roma in Europe* (Londen 2010) 5.

³⁰⁴ Ibidem, 5.

³⁰⁵ Williams, *EU human rights policies*, 79-83.

³⁰⁶ Ibidem, 79-83.

³⁰⁷ Voor de mensenrechtenverslagen zie Europese Unie, 'Human rights', http://europa.eu/pol/rights/index_en.htm.

³⁰⁸ Balfour, 'Principles of democracy and human rights', 115.

ze haar eigen adviezen en kritiek niet naleeft. Daarnaast is het voor andere staten moeilijk om de EU aansprakelijk te stellen voor mensenrechtenschendingen binnen het Europese grondgebied, doordat de EU niet is toegetreden tot belangrijke internationale mensenrechtenovereenkomsten. Om het Europese mensenrechtenbeleid geloofwaardiger en effectiever te maken moet de kloof tussen intern en extern mensenrechtenbeleid worden overbrugd.³⁰⁹

4.3 Conclusie

De effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China is zeer gering. Ondanks het feit dat de situatie voor de Falun Gong en de Tibetanen nog steeds nijpend is, betekent dit echter niet dat het mensenrechtenbeleid helemaal niet effectief is. Door de mensenrechtendialoog zijn schendingen als marteling en gedwongen detentie in ieder geval bespreekbaar geworden.³¹⁰ Daarnaast zijn er in China in ieder geval enige pogingen geweest om marteling uit te bannen.

Een belangrijke exogene oorzaak voor de beperkte effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China is dat de Chinese regering niet bereid is haar mensenrechtenbeleid te veranderen. De belangrijkste endogene factor is het gebrek aan interne cohesie binnen de EU, die de bereidheid tot het uitvoeren van beleid verzwakt. Daarnaast zien niet alle staten het nut in van een gezamenlijke Europese benadering en prefereren zij hun eigen bilaterale dialoog met China. Niet in de minste plaats wegens commerciële belangen in China. Met betrekking tot het gebrek aan interne cohesie is er een combinatie van interne en externe ‘destructieve’ elementen.³¹¹ Enerzijds is er de bestaande verdeeldheid binnen de EU die wordt aangewakkerd door het streven naar Chinees handelsvoordeel en de preferentie van een aantal staten van de eigen nationale dialoog met China. Anderzijds zijn er de pogingen van China om de lidstaten verder tegen elkaar uit te spelen.

De tegenstelling tussen het interne en het externe mensenrechtenbeleid van de EU zorgt voor een aantasting van de geloofwaardigheid van het Europese optreden en voor inconsistentie op het niveau van het algemene Europese mensenrechtenbeleid.

Een grote vraag is in hoeverre het mogelijk is om het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China effectiever te maken. De verdeeldheid binnen de EU, de voorkeur van

³⁰⁹ Clapham, ‘Where is the EU’s human rights common foreign policy, and how is it manifested in multilateral fora?’, 659.

³¹⁰ Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *Nr 83. Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 9 maart 2000 en Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 8.

³¹¹ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 28.

sommige staten voor hun eigen bilaterale dialoog met China en de scherpe strategie van China die de lidstaten van de EU verder verdeelt, maken dit moeilijk. De politieke speelruimte is er op het eerste gezicht niet om het beleid op korte termijn effectiever te maken. De EU heeft dan wel de meeste eisen maar is economisch afhankelijker van China dan andersom en opereert daardoor ten opzichte van de Chinese regering vanuit een zwakkere positie.³¹² De Europese economische afhankelijkheid van China is af te lezen aan de negatieve handelsbalans tussen China en de EU. Bijvoorbeeld: in 2005 bedroeg het handelstekort 106 miljard euro. De EU importeerde goederen ter waarde van 158 miljard euro uit China terwijl het slechts voor een waarde van 52 miljard euro exporteerde.³¹³

Om de effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China te verbeteren is het allereerst van belang dat de lidstaten begrijpen waar de Chinese regering haar beleid op baseert en wat haar motiveert in het veranderen van beleid. Dit gebeurt voornamelijk op basis van binnenlandse belangen.³¹⁴ De EU moet hierop inspelen. Eén manier om dit te doen is door te kijken welke mensenrechtenverbeteringen het Chinese volk voorstaat en zich te concentreren op deze rechten. De kans is groter dat de Chinese regering op een dergelijk punt wel bereid is haar mensenrechtenbeleid te wijzigen. Een voorbeeld waarop de EU zich kan concentreren is de bevordering van sociale en economische rechten, waarover China meerdere keren heeft gezegd dat het deze eerst wil realiseren.³¹⁵ Dit kan het bereiken van een consensus binnen de EU bevorderen omdat het binnen China geen groot onderwerp van controverse is. Hierdoor is er minder kans dat de economische relatie met China negatieve gevolgen ondervindt als de EU actie onderneemt om sociale en economische rechten in China te verbeteren. China onderstreept immers het belang van de verwezenlijking van deze rechten.³¹⁶ Op deze manier wordt de verbetering van mensenrechten in China als een zaak van nationaal belang gepresenteerd in plaats van als druk van buitenaf.³¹⁷

Voor andere mogelijkheden om het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China effectiever te maken dient aanvullend onderzoek te worden gedaan.

³¹² M. Wan, *Human rights in Chinese foreign relations. Defining and defending national interests* (Philadelphia 2001) 77.

³¹³ Europese Commissie, *Werkdocument van de Commissie*, 8.

³¹⁴ Crossick en Reuter, *China-EU*, 190-192.

³¹⁵ Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, *EU Observer*, 11-13.

³¹⁶ Panebianco, 'Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China', 141.

³¹⁷ Crossick en Reuter, *China-EU*, 192.

Conclusie

In 1989 steeg de internationale aandacht voor de mensenrechtensituatie in China explosief. De EU begon met het treffen van harde maatregelen tegen China nadat de demonstratie op het Plein van de Hemelse Vrede werd neergeslagen. Er werd bijvoorbeeld een wapenembargo ingesteld dat tot op heden van kracht is. In zekere zin begon het mensenrechtenbeleid ten opzichte van China in 1989 omdat er vanaf dat jaar vanuit de EU voor het eerst veel aandacht kwam voor het Chinese mensenrechtenbeleid.³¹⁸ De theorie met betrekking tot het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China was echter zowel in 1989 als in 2008 mager. Van een echt gecoördineerd beleid was geen sprake.

Doordat de EU zich tussen 1989 en 2008 stelselmatig bezighield met mensenrechten in China, roept dit de vraag op hoe effectief het beleid ten opzichte van China in deze periode was. Duidelijk is dat China mensenrechten op grote schaal schond. Twee grote groepen die hier slachtoffer van werden waren de Falun Gong en de Tibetanen, die in de twee *case studies* zijn besproken. De repressie tegen beide groepen intensiverde tussen 1989 en 2008.

Bij de schendingen van rechten van de Falun Gong was er vanaf 1999 duidelijk sprake van een schaalvergroting. Falun Gong beoefenaars ondervonden op grote schaal schendingen van hun rechten, waaronder buitensporige gevangenisstraffen, moord, marteling, verkrachting, willekeurige detentie, psychiatrische detentie en ‘heropvoeding’ middels arbeid in werkkampen.³¹⁹ In 2008 was nog steeds sprake van de grootschalige repressie van de Falun Gong.³²⁰

De rechten van Tibetanen werden in de jaren negentig steeds meer geschonden. In tegenstelling tot de Falun Gong betroffen de meest grootschalige schendingen in Tibet, het beperken van het recht van Tibetanen op onderwijs, het uitoefenen van hun religie, taal en cultuur en het recht op huisvesting en werk. De schendingen van deze rechten waren onderdeel van het beleid dat de Chinese regering voerde ten opzichte van Tibet. Dit betekende dat alle Tibetanen in dit gebied de gevolgen ondervonden van dit beleid.³²¹ Opstanden werden

³¹⁸ Kent, *China, The United Nations, and human rights*, 76.

³¹⁹ Amnesty International, *China: the crackdown on Falun Gong and other so-called “heretical organizations”*, 2 en 36-42.

³²⁰ Amnesty International, ‘Landendossier China’, <http://www.amnesty.nl/mensenrechten/landen/china> (29-06-2011).

³²¹ Human Rights Watch, “*No one has the liberty to refuse*”, juni 2007, 11 en E. Sperling, ‘Human rights violations in Tibet’, *Human Rights Watch*, 13 juni 2000.

neergeslagen zoals te zien is aan de opstand uit 2008 in de aanloop tot de Olympische Spelen. Ook in 2008 werden de genoemde schendingen nog op grote schaal begaan.³²²

De pogingen van de Europese Raad om het mensenrechtenbeleid van de Chinese regering te beïnvloeden uitten zich voornamelijk via de Europese mensenrechtendialoog en via het indienen van resoluties in de Mensenrechtenraad van de VN. De eerste was een uiting van de *carrot* methode terwijl de tweede een uiting was van de *stick* methode. Halverwege de jaren negentig groeide de voorkeur voor het gebruik van de eerste methode omdat de *stick* benadering niet effectief bleek. Na 1996 maakte de Europese Raad dan ook hoofdzakelijk gebruik van de Europese mensenrechtendialoog met China om de Chinese regering ertoe te bewegen haar mensenrechtenbeleid aan te passen.

Op basis van het feit dat de repressie van de twee groepen verergerde tussen 1989 en 2008, kan worden geconcludeerd dat de effectiviteit van het Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China tussen 1989 en 2008 gering was. Hoewel het waar is dat door de verschuiving van de *stick* naar de *carrot* benadering mensenrechtenschendingen in China bespreekbaar werden in deze periode en dat marteling buiten de wet werd gesteld, leverde dit met betrekking tot de rechten van Falun Gong beoefenaars en de situatie in Tibet op lange termijn geen concrete resultaten op, integendeel, de situatie verslechterde zelfs voor deze groepen. Kortom, de effectiviteit bleef hoofdzakelijk beperkt tot de *mogelijkheid* om schendingen, zoals foltering van Falun Gong beoefenaars, met vertegenwoordigers van de Chinese regering te bespreken in de vorm van een mensenrechtendialoog.

De effectiviteit van de *carrot* benadering was dan ook zeer beperkt. De mensenrechtendialoog met China maakte bespreking van het mensenrechtenbeleid van de Chinese regering mogelijk, maar veel verder ging het niet. Dit is een symptoom van een breder gebrek aan effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China.

De *stick* benadering via de Mensenrechtenraad van de VN was niet effectief omdat de ontwerpresoluties steeds werden geblokkeerd door de Chinese regering en haar bondgenoten, omdat de economische belangen die veel lidstaten van de EU hadden in China groot waren, omdat China een belangrijke wereldspeler was geworden en omdat de Chinese regering dreigde met economische en politieke represailles tegen staten die een dergelijke ontwerpresolutie indienden tegen China.³²³

³²² Amnesty International, *People's Republic of China. The Olympic countdown – crackdown on activists threatens Olympic legacy*, april 2008, 1-8.

³²³ Smith, *European Union foreign policy in a changing world*, 137-140.

De geringe effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China tussen 1989 en 2009 kan uit verschillende factoren worden verklaard. Ten eerste vormden de verdeeldheid binnen de EU en de spanningen tussen commerciële belangen en mensenrechten een groot obstakel voor het voeren van een effectief Europees mensenrechtenbeleid ten opzichte van China. De globale verdeling in vier groepen maakt duidelijk waar deze verdeeldheid vandaan kwam.

De assertive industrialists, ideological free-traders, accomodating mercantilists en de *European followers* waren voornamelijk verdeeld met betrekking tot de verhouding tussen commerciële belangen en de bevordering van mensenrechten. De uitzondering hiervoor waren de lidstaten in de laatste groep die één Europees beleid prefereerden maar zelf vaak geen belangrijke (handels)banden hadden met China en dit land daarom niet als prioriteit zagen. Bovendien waren de lidstaten in deze groep allemaal kleinere lidstaten. De vier opvattingen stonden vaak haaks op elkaar wat het moeilijk maakte om tot één gezamenlijk, effectief beleid te komen. Daarnaast zorgde het groeiende aantal lidstaten ervoor dat het innemen van een gezamenlijke positie tussen 1989 en 2008 nog moeilijker werd. De spanningen tussen de vaak sterke economische belangen van lidstaten in China en de verbetering van mensenrechten in China zorgden ervoor dat de Europese bereidheid tot actie tegen mensenrechtenschendingen in China verkleinde.

Ten tweede zag niet iedere lidstaat het nut in van één gerichte Europese mensenrechtendialoog en hielden enkele landen vast aan hun eigen bilaterale dialoog met China. Een van de grootste lidstaten die dit deed was Duitsland. De derde en vierde factoren waren het feit dat de Chinese regering niet bereid was haar mensenrechtenbeleid te veranderen en de strategie die China hanteerde ten opzichte van de EU en haar pogingen om het Chinese mensenrechtenbeleid te beïnvloeden. De Chinese regering wist de Europese druk op het verbeteren van de mensenrechtensituatie in China te kanaliseren en te laten beëindigen in een (voor de EU) weinig effectieve discussie binnen de mensenrechtendialoog.³²⁴ De mensenrechtendialoog leek meer gericht op discussie dan op het behalen van resultaten tussen 1989 en 2008.³²⁵ Dit werd gedemonstreerd door het standpunt van de Chinese regering met betrekking tot haar beleid jegens Tibet en de Falun Gong. De Chinese regering beweerde dat ze openstond voor discussie over het beleid, maar dat zij achter haar beleid stond en niet van plan was het beleid te wijzigen.³²⁶ De staat probeerde zo de dialoog het doel te laten zijn en

³²⁴ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 34.

³²⁵ Kinzelbach, 'The EU, China and Human Rights. Normative Partnership or Antagonism in Disguise?', 213.

³²⁶ Europese Raad, *EU annual report on human rights 2006*, 17-18.

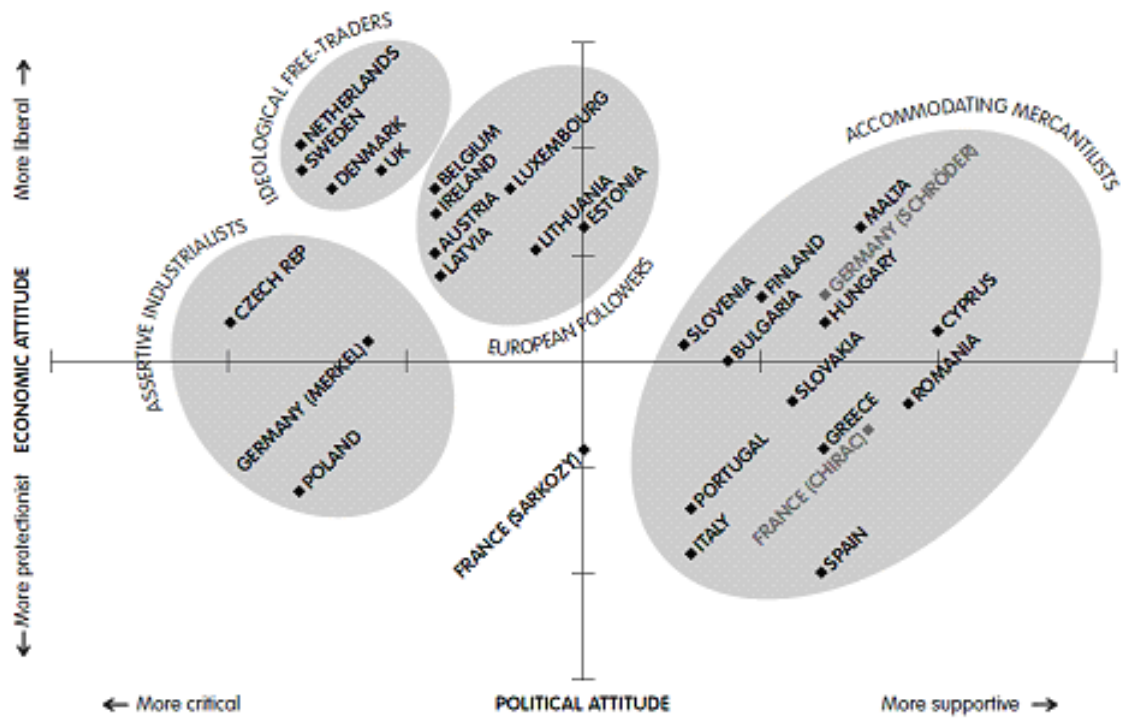
niet een middel om verandering in de Chinese mensenrechtensituatie te bewerkstelligen. Daarnaast speelde de Chinese regering handig in op de verdeeldheid binnen de EU en wakkerde ze deze aan door economische consequenties in het vooruitzicht te stellen aan staten die openlijk de mensenrechtensituatie in China bekritiseerden. De Chinese regering was zich er goed van bewust dat de EU in economisch opzicht afhankelijker was van China dan andersom. Dit werd bijvoorbeeld gedemonstreerd in de vorm van een negatieve handelsbalans tussen de EU en China. Hoewel de EU de meeste eisen had, bezat de Chinese regering de sterkste onderhandelingspositie.³²⁷

Een laatste factor die de effectiviteit van het Europese mensenrechtenbeleid ten opzichte van China tussen 1989 en 2008 aantastte was dat er vaak verschillende doelen werden gesteld en er op steeds meer zorgpunten tegelijk werd gefocust. In plaats daarvan zou het wellicht beter zijn geweest om een klein aantal vaste doelen en zorgpunten te kiezen en daarop te blijven concentreren tot er concrete resultaten werden geboekt. Daarbij is het aan te bevelen om voor zorgpunten te kiezen die ook onder het Chinese volk leven zodat er binnen China steun is voor een beleidswijziging.

Het is eenvoudig om de geringe effectiviteit te bekritisieren. De vraag rijst echter of het voor de EU wel mogelijk is om het beleid op korte termijn effectiever te maken. Op het eerste gezicht lijkt dit niet mogelijk gezien de factoren die de effectiviteit op negatieve wijze beïnvloeden. Om hier meer over te kunnen zeggen moet aanvullend onderzoek worden gedaan.

³²⁷ Wan, *Human rights in Chinese foreign relations*, 77.

Appendix

Bijlage 1: positie van de Europese lidstaten ten aanzien van China.³²⁸

³²⁸ Fox en Godement, *A power audit of EU-China relations*, 66.

Bibliografie

Secundaire Literatuur

Boeken:

- Baehr, P., Castermans-Holleman M. en Grünfeld F., *Human rights in the foreign policy of the Netherlands* (Antwerpen 2002).
- Carlson, A., *Unifying China, integrating with the world. Securing Chinese sovereignty in the reform era* (Singapore 2008) 119.
- Crossick, S., en Reuter, E., *China-EU. A common future* (Londen 2007).
- Donnelly, J., *International Human Rights* (Oxford tweede editie 1998).
- Donnelly, J., *Universal human rights in theory and practice* (New York 1989).
- Dreyer, J.T., *China's political system. Modernization and Tradition* (New York zevende editie 2010).
- Ebrey, P.B., *The Cambridge illustrated history of China* (Cambridge tweede editie 2010).
- Edmonds, R.L., *China and Europe since 1978: A European perspective* (Cambridge 2002).
- Flora, S.R., *The power of reinforcement* (New York 2004).
- Goldstein, M.C., *The snow lion and the dragon. China, Tibet and the Dalai Lama* (Londen 1997).
- Grünfeld, A.T., *The making of modern Tibet* (New York 1996).
- Hillebrand, J., *The EU and China. The impact of EU policy on the human rights situation in the People's Republic of China* (Norderstedt 2008).
- Jacques, M., *When China rules the World. The rise of the Middle Kingdom and the end of the Western world* (Londen 2009).
- Kälin, W., en Künzli, J., *The law of international human rights protection* (New York 2009).
- Kau, M.Y.M., en Marsh, S.H., *China in the era of Deng Xiaoping: a decade of reform* (New York 1993).
- Kent, A., *China, The United Nations, and Human Rights. The limits of compliance* (zp 1999).
- Lal, D., *Indo-Tibet-China conflict* (Delhi 2008).
- Langley, A., *Tiananmen Square. Massacre crushes China's democracy movement* (Mankato 2009).

- Law, K.Y., *The Chinese Cultural Revolution reconsidered: beyond purge and Holocaust* (New York 2003).
- Leung, E.P.W., *Modern Chinese history essentials* (zp 2006).
- Li, X., *Civil liberties in China* (Santa Barbara 2010).
- Malcontent, P., en Huijboom, A., *De Nederlandse inzet in de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens* (Den Haag 2006).
- Muller, J., *European integration. Sharing of experiences* (Singapore 2008).
- Norbu, D., *China's Tibet policy* (Richmond 2001).
- Paine, S.C.M., *The Sino-Japanese War of 1894-1895: perceptions, power and primacy* (Cambridge 2003).
- Sandby-Thomas, P., *Legitimizing the Chinese Communist Party since Tiananmen. A critical analyses of the stability discourse* (New York 2011).
- Smith, K.E., *European Union foreign policy in a changing world* (Cambridge, tweede editie 2009).
- Wan, M., *Human Rights in Chinese Foreign Relations. Defining and Defending National Interests* (Philadelphia 2001).
- Williams, A., *EU Human Rights policies. A study in irony* (New York 2004).
- Ypenburg, I., *De multiculturele persoonlijkheid als gevolg van adoptie en migratie. De gouden kans*, (Assen 2009).

Artikelen uit bundels:

- Alston, P., en Weiler, J., 'an ever closer Union in need of a human rights policy', in: P. Alston, *The EU and human rights* (New York 1999) 3-68.
- Anand, D., 'The Tibet question and the West: issues of sovereignty, identity and representation', in: B. Sautman en J.T. Dreyer (ed.), *Contemporary Tibet: politics, development and society in a disputed region* (New York 2006) 285-304.
- Balfour, R., 'Principles of democracy and human rights', in: S. Lucarelli en I. Manners (ed), *Values and principles in European Union foreign policy* (Oxon 2006) 114-129.
- Balme, R., 'The European Union, China and human rights', in: Zaki Laïdi (ed.), *EU foreign policy in a globalized World. Normative power and social preferences* (Oxon 2008) 141-173.
- Bergere, M.C., 'China in the wake of the communist revolution: social transformations, 1949-1966', in: W. Draguhn en D.S.G. Goodman, *China's communist revolutions: fifty years of the People's Republic of China* (Londen 2002) 98-123.

- Cameron, F., 'The development of EU-China relations', in: G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 47-64.
- Chang, M. H., 'Falun Gong and religious millenarianism in China', in: C. Schafferer (ed.), *Understanding modern East Asian politics* (New York 2005) 83-98.
- Clapham, A., 'Where is the EU's human rights common foreign policy, and how is it manifested in multilateral fora?', in: P. Alston, *The EU and Human Rights* (New York 1999) 627-686.
- De Mesquita, B.B., en Downs, G.W., 'Development and democracy', *Foreign Affairs* 84 (2005) 77-86.
- Kinzelbach, K., 'The EU, China and human rights. Normative partnership or antagonism in disguise?', in: J. Men en G. Balducci (ed.), *Prospects and challenges for EU-China relations in the 21st century. The Partnership and Cooperation Agreement* (Brussel 2010), 197-216.
- Lim, P., 'The politics of the European Union's relations with China', in P.W. Preston en J. Haacke (ed.), *Contemporary China. The dynamics of change at the start of the new millennium* (Londen 2003) 291-324.
- Panebianco, S., 'Promoting human rights and democracy in European Union relations with Russia and China', in: S. Lucarelli en I. Manners (ed), *Values and principles in European Union foreign policy* (Oxon 2006) 130-146.
- Powers, J., en Lee, M.Y.M., 'Dueling media: symbolic conflict in China's Falun Gong suppression campaign', in: R. Ma, *Chinese conflict management and resolution* (Westport 2002) 259-274.
- Rees, N., 'EU-China relations: historical and contemporary perspectives', in G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 31-46.
- Roy, D., 'Restructuring foreign and defence policy: the People's Republic of China', in: A. McGrew en C. Brook (ed.) *Asia-Pacific in the new world order* (Oxon 1998) 137-157.
- Sandschneider, E., 'China's diplomatic relations with the states of Europe', in: R.L. Edmonds (ed.), *China and Europe since 1978: A European perspective* (Cambridge 2002) 33-44.
- Shakya, T.W., '1948 Tibetan trade mission to United Kingdom', in: A. McKay (ed.), *The history of Tibet. The modern period: 1895-1959. The encounter with modernity* (Londen 2003) 573-585.

- Svensson, M., 'The Chinese debate on Asian values and human rights: some reflections on relativism, nationalism and orientalism', in: M. Jacobsen en O. Bruun (ed.), *Human Rights and Asian values: contesting national identities and cultural representations in Asia* (Londen 2000) 199-226.
- Timmermann, M., 'EU-Asia human rights policy: pursuing the path of institutionalism', in: J. Rüländ (ed.) (e.a.), *Asian-European relations. Building blocks for global governance?* (Oxon 2008) 143-172.
- Wiesala, G., 'Duality, dialogue, discourse. Some perspectives on human rights in EU-China relations', in G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 83-102.
- Wiessala, G., Wilson, J., en Taneja, P., 'Introduction', in: G. Wiessala, J. Wilson en P. Taneja (ed.), *The European Union and China. Interests and dilemmas* (Amsterdam 2009) 17-30.
- Wushanley, Y., 'Beijing 2008', in: J.E. Findling en K.D. Pelle (ed.), *Encyclopedia of the modern Olympic movement* (Westport 2004) 263-268.

Overige artikelen:

- Auteur onbekend, '1989: Massacre in Tiananmen Square', *BBC*, 4 juni 1989.
- Auteur onbekend, 'Merkel angers China on Dalai Lama', *BBC News*, 23 september 2007.
- Auteur onbekend, 'Fury over Dalai Lama talks', *Belfast Telegraph*, 24 mei 2008.
- Auteur onbekend, 'China cancels EU summit, France to meet Dalai Lama', *Asia news*, 27 november 2008.
- Auteur onbekend, 'China bans evidence from torture', *BBC*, 31 mei 2010.
- Balducci, G., 'The limits of normative power. Europe in Asia: the case of human rights in China', *East Asia, an international quarterly* (2009) 35-55.
- Barboza, D., 'China reproaches foreign media over Tibet coverage', *New York Times*, 24 maart 2008.
- Hines, N., 'Dalai Lama accuses UK of failing Tibet', *The Sunday Times*, 22 mei 2008.
- McMillan-Scott, E., 'Secret atrocities of Chinese regime', *Yorkshire post*, 23 juni 2006.
- Patten, C., *Lifting of the arms embargo on China: the Rueda report on arms exports*, 16 november 2004.
- Peeters, B., 'Bussemaker: boycot Olympische Spelen is zinloos', *Elsevier*, 26 februari 2008.
- Sperling, E., 'Human rights violations in Tibet', *Human Rights Watch*, 13 juni 2000.

- Watts, J., 'Torture still widespread in China, says UN investigator', *The Guardian*, 3 december 2005.

Bronnenuitgaven

EU uitgaven:

- European Presidency, *Presidency press statement on the EU-China human rights dialogue, Slovenia, 15 may 2008*, 16 mei 2008.
- Europese Commissie, *Werkdocument van de Commissie* (Brussel 2006)
- EU ministers van Buitenlandse Zaken, *Statement on Tibet*, 29 maart 2008.
- EU persbericht, *The state of play in the EC's relations with China*, 28 april 1993.
- Europese Raad, *EU richtsnoeren over geweld tegen vrouwen en meisjes*.
- Europese Unie, *Geconsolideerde versie van het Verdrag betreffende de Europese Unie en het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie*.
- Europese Unie, *Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 1998-1999*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2000*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2001-2002*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2003*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2004*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2005*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2006*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2007*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2008*.
- Europese Raad, *Mensenrechten: jaarlijks verslag over de mensenrechten 2009*.
- Europese Raad, *Richtsnoeren voor het beleid van de EU ten aanzien van derde landen inzake de doodstraf*.
- Europese Raad, *Richtsnoeren voor een EU-beleid ten aanzien van derde landen inzake foltering en andere wrede, onmenselijke of ontterende behandeling of bestraffing*.
- Europese Raad, *Richtsnoeren van de Europese Unie inzake de mensenrechtendialoog*.
- Europese Raad, *Richtsnoeren van de EU inzake de bevordering van de naleving van het internationale humanitaire recht*.
- Europese Unie, *Verdrag betreffende de Europese Unie*.
- Europese Unie, *Verdrag van Lissabon Artikel 10 A (2b)*.

- Europese Raad, *Zorgen voor bescherming: EU-richtsnoeren over mensenrechtenverdedigers*.
- Fox J., en Godement, F., *policy report. A power audit of EU-China relations* (Londen 2009).
- Peillon, V., *Written question E-2196/08 to the Council. Human rights in the People's Republic of China and the Olympic Games*, 28 april 2008.
- Raad Algemene Zaken, 2168ste zitting, 21-22 maart 1999.
- Raad Algemene Zaken, 2249ste zitting, 20 maart 2000.
- Raad Algemene Zaken, 2327ste zitting, 22/23 januari 2001.
- Raad Algemene Zaken, 2416ste zitting, 11 maart 2002.
- Raad Algemene Zaken, 2495ste zitting, 18 maart 2003.

Kamerstukken, handelingen en brieven:

- Raad Algemene Zaken en Externe betrekkingen, nr. 76. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 21 april 1997.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr.240. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 25 februari 1998.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 284. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 9 maart 2000.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 57 *Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken*, 12 maart 2001.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 518. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 27 januari 2004.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 549. *Verslag van een Algemeen overleg*, 13 mei 2004
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr.552. *Verslag van een Algemeen Overleg*, 17 mei 2004
- Raad Algemene Zaken en Externe betrekkingen, nr. 575. *Brief van de minister en van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken*, 5 oktober 2004.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, nr. 615. *Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 19 april 2005.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *press release 2700th council meeting*, 12 december 2005.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *press release 2771st council meeting*, 11-12 december 2006.

- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *Mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid. nr 4. Brief van de minister van Buitenlandse Zaken*, 17 december 2007.
- Raad Algemene Zaken en Externe Betrekkingen, *Mensenrechtenstrategie voor het buitenlands beleid*, 16 mei 2008.
- Regiobeleidsdocumenten/landenbeleidsdocumenten, nr 7. *Verslag van een Algemeen Overleg*, 1 oktober 1998.
- Tweede Kamer der Staten Generaal, nr. 171 *Brief aan de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken*, 9 juli 1996.
- Tweede Kamer der Staten Generaal, *Verslag Algemene Raad d.d. 23/24 februari 1998*, 24 februari 1998.
- Tweede Kamer der Staten Generaal, *Notitie Mensenrechtenbeleid 2001*, 28 mei 2001.
- Tweede kamer der Staten Generaal, *Handeling: Het debat over het verslag van de Europese Raad van 25 en 26 maart te Brussel*, 13 april 2004.
- Tweede kamer der Staten Generaal, *Kamerbrief 60^e zitting VN-Mensenrechtencommissie*, 11 mei 2004.
- Tweede Kamer der Staten Generaal, *Vragen van het lid Herben (LPF) aan de minister van Buitenlandse Zaken over een geheim (concentratie)kamp voor Falun Gong aanhangers in China*, 27 maart 2006.

Uitgaven van Amnesty International en Human Rights Watch:

- Amnesty International, *Amnesty International report 2010. Part two: country entries* (zp 2010).
- Amnesty International, *China - Amnesty International report 2008* (zp 2008).
- Amnesty International, *China. Amnesty International report 2009* (zp 2009).
- Amnesty International, *China: the crackdown on Falun Gong and other so-called “heretical organizations”* (zp. 2000).
- Amnesty International, *Closing the gap between rhetoric and practice. Amnesty International recommendations to the Dutch EU presidency* (Brussel 2004).
- Amnesty International, *Death sentences and executions. 2009* (Londen 2010).
- Amnesty International, *Jaarboek China (inclusief Hong Kong en Macao) 2003* (zp 2003).
- Amnesty International, *Jaarboek China (inclusief Hong Kong en Macao) 2004* (zp 2004).
- Amnesty International, *Left out. Violations of the rights of Roma in Europe* (Londen 2010).
- Amnesty International, *People’s Republic of China. The Olympic countdown – crackdown on activists threatens Olympic legacy*, april 2008.

- Amnesty International, *People's Republic of China – Tibet Autonomous Region: a year of escalating human rights violations*, 10 maart 2009.
- Amnesty International, *Persistent human rights violations in Tibet*, mei 1995.
- Human Rights Watch, *China. I saw it with my own eyes. Abuses by Chinese security forces in Tibet, 2008-2010* (New York 2010).
- Human Rights Watch, *Dangerous meditation. China's campaign against Falun Gong* (New York 2002).
- Human Rights Watch, "No one has the liberty to refuse", juni 2007.
- Human Rights Watch, *Trials of a Tibetan monk: The case of Tenzin Delek*, februari 2004.
- Human Rights Watch, *UN: Rights Council should address Tibet crisis*, 26 maart 2008.
- Human Rights Watch, *World report 2000*, (New York 2000).
- Human Rights Watch, *World report 2002* (New York 2002).

VN uitgaven:

- Verenigde Naties, *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens*, Preambule.
- VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the forty-ninth session (1 february-12 march 1993) Official records, 1993. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1993).
- VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-second session (18 march-26 april 1996) Economic and Social Council. Official records, 1997. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1996).
- VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-third session (10 march-17 april 1997) Economic and Social Council. Official records, 1997. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1997).
- VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-fifth session (22 march-30 april 1999) Economic and Social Council. Official records, 1999. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 1999).
- VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the fifty-sixth session (20 march-28 april 2000) Economic and Social Council. Official records, 2000. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 2000).
- VN-Mensenrechtencommissie, *Report on the sixtieth session (15 march-23 april 2004) Economic and Social Council. Official records, 2004. Supplement no. 3* (New York en Geneve; United Nations, 2004).

Overige uitgaven:

- Central Tibetan Administration, *2008 uprising in Tibet. Chronology and analysis* (Dharamsala 2010).
- China White paper, *Progress in China's human rights in 2009* (Xinhua 2009).
- Department of EU International Relations and Diplomacy Studies, *EU Observer issue 1* (Brugge 2009).
- Department of Foreign Affairs Ireland, *Human Rights issues*, 26 januari 2005.
- House of Lords, *Stars and Dragons, The EU and China. 7th report of session 2009-2010* (zp 2010).
- US State Department, *2009 Human rights report: China (includes Tibet, Hong Kong, and Macau)* (zp 2010).
- Yun, G., *Working paper. Chinese migrants and forced labour in Europe* (zp 2004).

Websites

- Amnesty International, <http://www.amnesty.nl/>.
- Europese Unie, <http://europa.eu/>
- Europese Externe dienst, <http://www.eeas.europa.eu/>.
- Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/>.
- Office of the High Commissioner for Human Rights, <http://www2.ohchr.org/>
- Rijksoverheid, <http://www.rijksoverheid.nl/>